

PERSIDA LAZAREVIĆ DI GIACOMO
Università degli Studi "G. d'Annunzio" Chieti-Pescara
Dipartimento di Lingue, Letterature e Culture Moderne
Viale Pindaro 42, I – 65127 Pescara
p.lazarevic@unich.it

PER INDUCTIONEM ET DEDUCTIONEM:
ETYMOLOGIA PROXIMA ET REMOTA
SOLARIĆEVOG ISTRAŽIVANJA POREKLA
SLOVENA
(SA APPENDIXOM O ILIRIJI)

Svrha rada: da se obradi pristup Pavla Solarića (1779-1821), filologa slavenosrpskog perioda, poreklu Slovena, posebno Ilira i ilirskog jezika, tačnije njegovo filološko i etimološko istraživanje slovenske prošlosti. Solarić je autor nekoliko spisa po tom pitanju.

Metodologija: biće upoređeni i analizirani Solarićevi spisi koji, u određenim tekstualnim i paratekstualnim segmentima razmatraju poreklo Slovena i prostor Ilirika, te slovenski i/ili ilirski jezik. Ti spisi su sledeći: *Novo građansko zemleopisanije* (1804); predgovor *Besjedovniku iliričesko-italijanskom / Il dialoghista illirico-italiano* (1810) Vikentija Rakića; *Pominak knjižeski* (1810); *Bukvar slavenski triazbučni* (1812); *Rimljani slavenstvovavšiji* (1818); *Cenni sopra la lingua e letteratura illirica* (1820); "Roda slavenskoga početak, razmnoženije, porode i izrodi" (u rukopisu); *Istovetnost Skita i Sarmata, dokazana iz Pečaliji i iz Poslanija Pontiski P. Ovidija Nasona* (1826).

Najvažniji rezultati i zaključak: iako Solarić pristupa poreklu Slovena erudicijski i shodno razvoju nauke svog vremena, koristeći se daljom i bližom etimologijom, ipak ne uspeva da se oslobodi pristrasnosti i tako razreši povesne i jezičke protivrečnosti od kojih polazi i do kojih dolazi a koje su inherentno vezane za termin i pojam *ilirskog*, što manifestuje svu slabost metoda i sistema koji je trebalo da potvrde njegovu glavnu tezu, a tj. da svi narodi vode poreklo od Slovena i da je slovenski jezik u korenu svih drugih jezika.

KLJUČNE RIJEČI: *etimologija, Ilirija, Pavle Solarić, poreklo Slovena, slovenski/ilirski jezik.*

"Mladi ste svi, [...] duše su vam mlade; jer u njima ne nosite nikakvo davno verovanje, stvoreno na osnovu starih predanja, niti ikakvo znanje vremenom osedelo. A evo šta je tome uzrok: mnogobrojna su uništavanja sustizala ljudski rod na najrazličitije načine i još će ga sustizati [...]."

Platon

"Mathematics may be defined as the subject where we never know what we are talking about, nor whether what we are saying is true."

Bertrand Russell

U ovom radu obrađuje se pristup Pavla Solarića (1779-1821), filologa slavenosrpskog perioda rodnom iz Velike Pisanice kod Bjelovara, poreklu Slovena, posebno Ilira, i njegovo etimološko i filološko istraživanje po tom pitanju. Solarić je razmotrio prošlost Slovena i drugih naroda i poreklo slovenskog i ilirskog jezika na jedan veoma složen način koji često biva definisan kao protivrečan, i koji u suštini sadrži u sebi oscilacije između zaključaka izvedenih indukcijom i dedukcijom, pa stoga predstavlja čak "mutno filologiziranje, etnografsko zastranjivanje" (Andrić 1902: (40) 142), kako je istakao Nikola Andrić, autor do sada jedine monografske studije o Solarićevom životu i radu. Solarićev period delanja i metod se vremenski uklapaju u razvoj moderne etimologije za koju su bile odlučujuće studije indoevropskog s početka XIX veka i nastanka istorijsko-komparativne metode (Pisani 1967; Zamboni 1976; Belardi 2002). Od tog trenutka su proučavaoci jezika imali na raspolaganju principe fonetskih promena koje su se pokazale kao korisno sredstvo čime su se mogle postaviti naučne osnove studijama; od tada je počeo ubrzani metodološki razvoj etimologije, zahvaljujući uostalom i drugim napredovanjima u okviru dijahrone lingvistike kao istraživanja na osnovu kojih su se bolje shvatili principi semantičkih promena i koja idu pod imenom *Wörter und Sachen*, zatim brojna nova izdanja tekstova koji su omogućili da se detaljnije prati istorijski razvoj jezika, snažan razvoj dijalektologije i jezičke geografije, kao i nekolike studije iz leksike (Andreas 1997), istraživanja u oblasti porekla reči, razne faze istorijskog razvoja i formalnih i semantičkih varijanata. Ta etimološka otkrića su omogućavala da se metalingvistički sazna o sudbinama reči i leksičkih funkcija kroz istoriju, razmatrajući termine dijahrono, počev od latinske osnove (*etymologia proxima*) ili indoevropske ili čak preindoevropske (*etymologia remota*). Upravo u odnosu prema osnovi se postavljaju Solarićeve studije koje kroz induktivni i deduktivni metod sjedinjuju bližu i dalju etimologiju i postavljaju za osnovu jezika svih drugih naroda upravo slovenski jezik. Za Solarića je odlazak u daleku prošlost značio povratak jedinstvu Slovena, kad su govorili jednim jezikom, slovenskim – koga on često izjednačava sa ilirskim i obratno –, i kad su pisali slovenskim pismima (glagoljicom i ćirilicom). Odluka slovenskih naroda da pišu latinicom za Solarića je značila udaljavanje od slovenske i protoslovenske zajednice, kad su po njegovom

mišljenju Sloveni bili nastanjeni širom planete. Raspadanje najjače i najveće rodne i jezičke zajednice na svetu uslovalo je stoga, po njegovom mišljenju, metamorfozu pojedinih grupacija i distanciranje od zajedničkog korena. Ističe Nikola Andrić: "U Slavenstvu naime u to doba nije bilo čovjeka, koji bi se naučnom kritikom samosvjesno nadvio nad težinu i smionost Solarićeva etimologiziranja" (1902: (18) 120). Jer, kako su za Solarića svi u početku bili Sloveni, to su se i Latini i Rimljani udaljili od svog slovenskog korena (!), no svejedno po njegovom mišljenju nije bilo moguće izbrisati slovensko poreklo latinskog jezika, pa stoga ni italijanskog, što mu je omogućilo da vrši razne usporedbe sa latinskim i italijanskim jezikom i da izvodi, što dedukcijom, što indukcijom, odvažne zaključke o daljem i bližem poreklu i vezi slovenskog (i/ili ilirskog) i latinskog, te stoga italijanskog jezika.

Ovaj je najbliži prijatelj i saradnik srpskog prosvetitelja Dositeja Obradovića početkom XIX veka živio u Italiji, između Padove, Venecije i Trsta; ne znamo koji su bili razlozi njegovom odlasku u Italiju, ali je pevao o tome da je od malena sanjao kako ga Trst privlači i kako mu je sudbina bila da tamo boravi u *Pjesni o putešestviju iz Trijesta u vesni 1808.*: "Юш' у дјетству сан је био да ме Тријест мами, / Пред очима живи образ, ко град стајо сами; / У послетку све је нешто тајно ми шаптало, / Да је небо на том мјесту мени жребиј дало" (1999: 90). Bio je učenik Zagrebačke gimnazije (1793/04), a završio je studije na zagrebačkoj Kraljevskoj akademiji nauka (*Regia Academia Zagrebiensis*) školske 1802/03. godine (Fancev 1929/30). Verovatno je pozeleo da nastavi školovanje u nekom od centara zapadne Evrope (Čurčić 1980: 89), pa nije čudo onda da se 03.12.1803. sa Obradovićem i Atanasijem Stojkovićem sastao u Padovi, tj. "на крайнѣм иза свиію жилищѣ Славенски западу" (Solarić 1809: 5) i tada je odlučio podržavati dvojicu prosvetitelja i posvetiti se književnosti. Prešavši u Veneciju našao je posao kao korektor u štampariji Grka Pana Teodosija (Томић 1929: 30), i upravo se za vreme svog mletačkog boravka počeo baviti filološkim studijama, istovremeno objavljujući i filozofska dela (mahom prevodi)¹ i pišući poeziju. Sa svojim poznavanjem klasičnih i stranih jezika, u to vreme u Italiji je mogao i morao imati uvid u razvoj filologije i etimologije u Evropi, pre svega romanske i italijanske, no značajno delo u toj oblasti izašlo je, u više izdanja, davno posle Solarićeve smrti: *Etymologisches Wörterbuch der romanischen Sprachen* Friedricha Dieza (Bon 1853, 1861, 1869-1870, 1878, 1887). Mogao je takođe čitati brojne knjige stranih autora iz istorije u kojima su Sloveni pominjani ne tako retko uzgred, pa čak pogrešno ili pak s predrasudama, što je svakako moralo zasmetati Solariću. Boraveći u Veneciji odlazio je često u biblioteku Marciana i saradivao sa bibliotekarom don Pietrom Bettiom (1769-1846) koji mu je slao knjige u vezi sa njegovim proučavanjem prošlosti Slovena kao *Slavin, Glagolitica, Slowanca, Proverbia Bohemica, Lehrgebäude der Böhm. Sprache, Etymologikon, Lexicon Bohem* (Bonazza 1980: 158, 321), i posredovao je takođe između mletačkih bibliotekara i drugih slavista. Nije isključeno da je mogao znati i za traktate naučnog ili kvazi naučnog karaktera od XVI veka na

---

¹ Solarić je preveo sledeća dela: [Robert Dodsley], *The Oeconomy of Human Life* (1750/51) (v. Lazarević Di Giacomo 2011); [Peter] *Villaume über die Erzeibung zur Menschenlieb. Eine Preisschrift, welche in Padua das erste Accessit erhalten* (1784); Francesco Soave, *Trattato elementare dei doveri dell'uomo e delle regole della civiltà* (1788); Karl von Eckartshausen, *Codex der menschlichen Vernunft im Kleinen* (1794).

dalje u kojima se pre nego o slovenskim jezicima govorilo o "slovenskom jeziku". Tako je češki literata i istoričar Bohuslav Balbín godine 1673. pisao u odbranu "slovenskog jezika" i patos njegove *Dissertatio apologetica pro lingua Slavonica, praecipue Bohemica* (Prag 1775) bio je od velikog uticaja u preporodu češkog naroda i jezika (LeCaine Agnew 1993: 55); posle njega je polihistor iz Ugarske, Matej Bel, slovenskog jezika, mađarske narodnosti i germanske erudicije ("lingua Slavus, natione Hungarus, eruditione Germanus"), kako je sebe opisao, sastavio uvod za gramatiku češkog jezika Pála Doleschalla, *Grammatica Slavico-Bohemica* (Požun 1746) u kojoj se upravo hvalila veličina i lepota "slovenskog jezika" (*lingua slavica*) koji se po njegovom mišljenju govorio od centralne Evrope do Pacifika; Bel je istakao da ako neko želi da se bavi proučavanjem slovenskih jezika, onda mora da proučava četiri najvažnija slovenska dijalekta: hrvatski, bohemsko-slovenski, poljski, i moskovski. Slovenski jezici su zatim upoređivani sa nemačkim, kako je to radio Oswald Gutschmann u svom delu *Windische Sprachlehre* (Klagenfurt 1777). O podeli slovenskih jezika je pisao slovenački filolog Jernej Kopitar u predgovoru svoje *Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steiermark* (Ljubljana 1808), koji navodi pet glavnih dijalekata: ruski, poljski, ilirski (zajedno sa bugarskim) i bohemski. Te iste godine je u predgovoru svojoj ilirskoj gramatici Francesco Maria Appendini zapisao o "ilirskom jeziku" kao jednom od najzanimljivijih na svetu, kako god da se gleda, i čiji su glavni dijalekti ruski, poljski, bohemski i ilirski: "Fra i dialetti primarj di questa lingua si attirano particolarmente lo sguardo il Russo, il Polacco, il Boemo, e l'Illirico" (v. Appendini 1828). Solariću su bila poznata dela hrvatskih autora o prošlosti Ilira kao govor Vinka Pribojevića, *De origine successibusque Slavorum* (Venecija 1532), zatim *Il regno degli Slavi* (Pezaro 1601) Mavra Orbinija i *De Illyricae linguae vetustate et amplitudine* (Venecija 1754) Sebastijana Slade-Dolcija, a nije isključeno da mu je moglo biti poznato delo Andrije Blaškovića, *Historia universalis Illyrici, ab ultima gentis et nominis memoria* (Zagreb 1794) ili pak Katančićev naučni rad o istoriji rimskog Ilirika i Panonije, *In veteram Croatorum patriam indagatio philologica* (Zagreb 1790), preštampan pod naslovom *De origine et priscis Croatorum sedibus* (Zagreb 1795), te delo *De Istro eiusque adcolis* (Budim 1798). Mihovil Kombol kaže za hrvatske pisce do preporoda ono što bi se moglo primeniti i na Solarića: da "nisu umjeli izaći iz začaranog kruga naslijeđenih predodžaba o etničkom kontinuitetu naroda na Balkanu od rimskog vremena do danas" (1961: 332).

Godinu dana posle Solarićeve smrti izašlo je delo oca slavistike, Josefa Dobrovskog, *Institutiones linguae slavicae dialecti veteris* (Beč 1822) koje označava, pored Kopitarevih radnji, početak naučnog proučavanja porekla Slovena i njihovih jezika. U predgovoru Dobrovský direktno počinje sa podelom "slovenskog jezika", tj. "Sermo Slavenicus, rectius Slovanicus aut Slovenicus" (Isto: III), koji deli na "Idioma ordinis primi (A)", a tj.: 1. Russica, 2. Slavica vetus., 3. Illyrica seu Serbica, 4. Croatica, 5. Slovenica s. Vindica in Carniolia, Stiria, et Carinthia, i "Idioma ordinis secundi" (B), tj.: 1. Slovaca, 2. Bohemica, 3. Sorabica seu Vendica in Lusatia superiori, 4. Sorabica in Lusatia inferiori. 5. Polonica. (Isto: IV). Taj koncept jednog jezika, slovenskog, podeljenog na nekoliko dijalekata je pratio i Solarić², kad

² Solarić je Dobrovskom bio poznat još iz njegove korespondencije sa Jernejom Kopitarom, koji se i sam dopisivao sa Solarićem, ali ta prepiska nije sačuvana (Andrić 1902: (15-16) 117-118).

mu je Kopitar u pismu iz 24.4.1811. naveo da Solarić ima čitav ortografski sistem, po kome "što mu se vidi odviše, zameće, a što mu nedostaje, primeće" (Andrić 1902: (15) 117). A kad je Kopitar primio Solarićev *Bukvar slavenski triazbučni* (Venecija 1812), poslao ga je Dobrovskom da napravi prikaz za "Wiener allgemeine Litteraturzeitung" i Dobrovský je napisao, ne potpisavši se, prikaz u kome je izneo dobre i loše strane Solarićevog rada (Andrić 1902: (16) 118). Solarić, koga je Kopitar nazivao "sig. Solarichio Illyro" (Bonazza 1980: 162) i "infelici Solarich" (Bonazza 1980: 177), i koji Dobrovskog pominje na više mesta u svojim spisima, potvrđujući i opovrgavajući njegove teze, nastojao je da u odnosu na češkog slavistu ambiciozno ode dalje, pa je u svojim etimološkim istraživanjima postavio tezu da iz slovenskog jezika vode poreklo svi ostali evropski jezici. No, značajno je to da Solarić pažnju usmerava na "ilirski jezik" koji izjednačuje sa slovenskim, odnosno upravo obrnuto. Takođe je fundamentalno naglasiti Solarićevu protivrečnost u određivanju "ilirskog": ako u dobrom delu svojih spisa Solarić izjednačava ilirski jezik sa slovenskim i sa srpskim, s druge strane se ne može negirati da na ne tako malo mesta za Solarića "ilirskim" jezikom govore Dalmatinci, Bosanci, Hercegovci, Srbi, Slavonci. Solarić se zalagao za narodni jezik u književnosti i prosveti kao Jovan Došenović, Sava Mrkalj i Luka Milovanović, no njegov pristup prema jeziku bio je dvostruk: smatrao je da treba pisati i objavljivati "dvojake" knjige, tj. na narodnom (za vancrkvenu upotrebu) i na crkvenoslovenskom jeziku (jer su crkvene knjige "perve"). "Ту је Соларић потпуно у праву, сасвим је у духу и току доба у којем пише [...]. То је било време када је рускословенски (славенски) језик већ увелико био ограничен на црквену употребу, тако да је славеносрпски 'покривао' остале области употребе књижевног језика код Срба" (Младеновић 1991: 371). Tim se svojim shvatanjima Solarić "[...] potpuno ulivao u onaj poznati tok prve decenije XIX века, којем су припадали и у којем су се кретали и други тадашњи славеносрпски писци" (Младеновић 1991: 371). U svojim je delima Solarić upotrebljavao slavenosrpski jezik, onaj koji prethodi Vukovoj reformi, koji je Pavle Ivić smatrao "složenom mešavinom", ruskoslovenskih, srpskih i ruskih elemenata (1971: 171). Upravo u odnosu prema "ilirskom" jeziku je moguće uočiti Solarićeve protivrečnosti. Treba naglasiti da Solarić nije upotrebljavao pojmove štokavski, kajkavski i čakavski, iako Vera Milosavljević ističe da je sasvim vidno "da je on jasno razlikovao te dijalekte" (1999: 308). Činjenica je da se "ilirski" jezik po Solariću nije mogao izjednačiti sa jednim dijalektom. Ako se s jedne strane naglašava nastojanje Solarićevo da ilirski jezik poistoveti sa srpskim, kao što je uostalom evidentno iz njegovih spisa, s druge strane je potrebno ipak razmotriti činjenicu da za Solarića ilirski nije samo srpski jer i pored toga što je želeo da vidi duhovno ujedinjenje svih Srba, želeo je iznad svega da vidi duhovno ujedinjenje svih Slovena; ovome treba dodati i Solarićev pristup Iliriku koji je bez sumnje protivrečan, kao što je moguće zaključiti iz niže navedenih primera. Te kontradiktornosti se sažimaju u nekolikim Solarićevim stavovima, pre svega da je slovenski jezik ilirski (znači ne ruski, ili neki drugi slovenski jezik) i da slovenskim jezikom govore širom planete, a govore ga Slaveno-Rusi, Slaveno-Srbi, Slaveno-Iliri, Slaveno-Poljaci, Slaveno-Bohemi itd., što bi značilo da (Slaveno-)Srbi i (Slaveno-)Iliri nisu isto. S druge strane, pak, dok ilirski za Solarića jeste isto što i srpski, a što je sasvim u liniji Dobrovskog (a potom i Šafařika) za koga su svi Sloveni nekada bili Srbi (v. Grčević 1997), on deli ilirski i na bosanski i dalmatinski, pa stoga da pod ilirskim uzima u

obzir i štokavski i čakavski dijalekat, tj. "ilirskim narečjem" su govorili Dalmatinci, Hercegovci, Bošnjaci, Slavonci, i Srbi, dok je "samo kajkavce držao Hrvatima par excellence" (Andrić 1902: (53) 155). Odnosno: "U upotrebljavanju *hrvatskoga* imena za nazivanje jedinog kajkavskog dijalekta provincije Hrvatske držao se je Solarić običaja većine naših pisaca XVIII. vijeka" (Andrić 1902: (58) 160). Jovan Skerlić je sintetizovao takvo oscilirajuće Solarićevo delanje: "Несређен у својим идејама, он је био несређен и у писању. Своје махом нејасне и чудњачке идеје излагао је мутним, често неразумљивим језиком. Моралист, археолог, лингвист, географ, песник, он је све покушавао и нигде није успео, све радио као дилетант и химеричан дух, имајући лепих планова, идеја и добрих намера, али без ведрине и снаге да све то савлада" (1997: 110). Solarić u stvari u svojoj početnoj nameri dobrim delom ide stopama Dobrovskog čiji pristup Mario Grčević sažima na sledeći način: "[...] diobe slavenskih naroda odnosno jezika (već je Schlözer poistovjetio narode i jezike (Hauptdialekte i Hauptnationen) u J. Dobrovskoga se ne temelje isključivo na njegovim jezikoslovnim spoznajama (komparatisticki je on (su)utemeljitelj), već u vrlo visokoj mjeri na njegovim razmišljanjima o podrijetlu pojedinih naroda i tezi o 'srpskoj' monogenezi Slavena, tumačenju povijesnih događaja i (nedosljednim) uzimanjem u obzir da osim organskih postoje i književni jezici. U njegovim se raspravama mogu prepoznati crte biologizma – narodi su i jezici za njega tek grane iz kojih se razvijaju podgrane, a njegova ponekad iskrtena subjektivnost pri odvagivanju treba li neki narod priznati granom ili tek podgranom u duhu je onoga vremena" (1997: 10).

Paradoksalno, pak, a što doprinosi objašnjenju celokupne Solarićeve inherentne i manifestne kontradiktornosti, Solarić je u svojim stavovima u stvari bio određen upravo hrvatskom duhovnom sredinom. Bio je rodom i govorom iz Hrvatske, a to je svakako moralo ostaviti traga na njegovom filološkom delanju. Nije slučajno da Nikola Andrić ističe da se Solarić "i mjestom svoga rođenja i doticajem s narodom i književnošću zapadne pole narodne izdigao nad ostale svoje srpske suvremenike. Pogled i znanje bilo mu je šire, pa i opseg rada značajniji" (1902: (54) 156). To se naime odražava u brojnim elementima Solarićevog pristupa filologiji i književnosti uopšte. Kad je reč upravo o književnosti, Solarić, koji se potpisivao kao Pavel, isticao je da treba pisati i prevoditi knjige o poljskom gospodarstvu, a što je karakterisalo upravo hrvatsku književnost XVIII stoleća, kad je državna vlada pozvala "na suradnju i suvremene hrvatske književnike iz Slavonije, da oni [...] prirede pučke knjižice, koje će narod uputiti u racionalno gospodarenje" (Matić 1945: 116), i kojih na srpskoj strani u ono doba nije bilo. Tako, i pre svega, i u pristupu jeziku, gde je Solarić svakako osećao pečat hrvatske jezikoslovne prošlosti: najpre u obogaćivanju leksičkog fonda srpskog jezika. Sledeći primer hrvatskih jezikoslovaca, a oslanjajući se uglavnom na ruskoslovensko jezičko nasleđe s obzirom da nije pravio previše razlike sa staroslovenskim jezikom (Кашић 1988: 184), Solarić se opredelio za stvaranje domaće terminologije, slovenskog porekla, i njegovi "текстови филолошког карактера несумњиво потврђују његово опредељење у погледу избора између домаћег, односно 'славенског' и интернационалног термина; он је одлучно за 'славенски' назив" (Кашић 1988: 184), te se ovakvim svojim opredeljenjem "уклапао у савремене пуристичке токове" (Кашић 1988: 184) koji nisu bili toliko karakteristični za srpsku, koliko za hrvatsku kulturnu sredinu. Tako Solarić 'prevodi' *geografiju* kao *zemljeopisanije*, a *registar* je *popis*,

persona je *osoba* i *lice*, *publika* je *pučestvo*, *despotizam* je *samosilstvo*, a *privatni* je *liševni*. Solariću je na tome zamerao mitropolit Stefan Stratimirović koji je u duhu srpskog jezika smatrao da je bolje i razumljivije zadržati internacionalizme, pre svega za tehničke termine, odnosno: "Један јестественица, други Јестествоиспитателство, а напоследок биће Физика" (nav. u: Кашић 1988: 184)³. Ovome treba dodati i činjenicu da je Solarić pratio primer Dositeja Obradovića, koji je čitao Reljkovićevoг *Satira* i Došenovu *Aždaju*, a uostalom i sam Vuk Stef. Karadžić je savetovao svoje sunarodnike da se uče jeziku na Reljkovićevoj gramatici (Скерлић 1911; Georgijević 1969: 247). Poznaо је Solarić, dakle, како је већ наведено, старије hrvatske gramatičke i leksikografske radove, па је поред srpskih autora препоручивао svojim sunarodnicima да се упознају са delima Jakova Mikalje, Mate Karamana, Mavra Orbinija, Sebastijana-Slade Dolcija, Francesca Marije Appendinija i Matije Petra Katančića, odnosno како истаче Nikola Andrić, "u cijelom [se] radu Solarićevu razbiraju više utjecaji starijih hrvatskih nego li srpskih književnih radnika" (1902: (66) 168), mada Andrić smatra да Solariću ipak "nije bio poznat stariji rad Dalmatinaca i Dubrovčana" (1902: (59) 161). Možda је управо то познавање hrvatske kulturne i jezične sredine Solariću omogućavalo да напише i delo за које Andrić каже да nije imao u rukama (1902: (68) 170), а које поминје Šafařík као *Azbuku slovenski izjasnenu rimskom pravopisaniju Dalmatinskomu, Horvatskomu, Slavonskomu i Krainskomu, ljubiteljem svojega jezika i pisma* (Šafařík 2004: 256) i које је Solarić izgleda издао такође u štampariji Pana Teodosija, 1814. године.

U istoj štampariji је Solarić sledeće године објавио једно delo, које је стигло u rukopisu из Србије i које је изазвало проблеме код бечке цензуре i које ratni savet navodi као "Serbiens klägliche Wiederunterjochung im Jahre 1813." (Ивић 1931: 90) јер је наводно говорило против Аустрије те га је Solarić повукао i nije оставио nijedan primerak. U извештају од априла 1816. млетачке полиције гувернеру грофу Петеру Gessu, аустријском namesniku u Mlecima, стоји да је Solarić, родом из Далмације, објавио u Венецији многа своја дела, те дела својих пријатеља из Далмације, Хрватске i Србије: "Questo Signor Solaritsch e [sic!] nativo di Dalmazia, ma domiciliato da molti anni in Venezia. Pare che sia un letterato e profondo [sic!] conoscitore della lingua illirica avendo in questo intervallo stampato molte opere sacre e proffane [sic!] in questa lingua o per conto proprio, ovvero per commissione di altri letterati suoi amici di Dalmazia, Croazia e Servia." Јер чињеница је да је Solarić био u додиру, пријатељевао i сарађивао са неколиким hrvatskim kulturnim радницима: тако са Ivanom Kreljanovićem Albinonijem из Zadra, са којим је izgleda imalo prilike да се сретне код млетачког штампара Pana Teodosija (Пантић 1978: 450) i који је за

³ Solariću је zamerao i Vuk Stefanović Karadžić, пре свега писање акцената, што је smatrao nepotrebnim: "Да какав Србљин стане Г. Соларићу говорити по његовим знацима гласоударенија, он би га питао од кога је народа?" (1986: 27). Ур. шта о њиховом односу каже Viktor Novak (1967: 75): "Дакако, свакога иоле заинтересованог, гледајући пред собом две величине, као што су Доситеј и Вук, мора да промучи питање зашто се Вук у свом ранијем поштовању Соларића охладио, готово га замрзео. Нема сумње да је Вук био нерасположен према Соларићу још пре од Соларићевог [sic!: Вуковог] *Пријемчанија* из 1820. Мада се Соларић нигде није отворено изјаснио против Вука (осим у писмима архимандриту Зелићу, саветујући га да не би своје *Житије* издавао одвише на херцеговачку – по Вуку), а на 29. страни *Мезимца* говори о 'новој, проглађеној и краћој азбуци, но великому језику нашем *недостаточној*'. Једнако није задовољан Соларић Вуковим одбијањем акцентуираних речи (свакако више-мање оправдано!). Дакле, раскорак је био међу обојицом очигледан."

Solarića govorio da je "jedan vrlo vredan srpski književnik" (Истантић 1978: 450). Kod Kreljanovića je moguće naći teze o autonomiji, narodnosti i republikanskom uređenju Dalmacije (*Memorie per la Storia della Dalmazia*, Zadar 1809), i on je, kako ističe Mate Zorić, "na strani Ilira, osobito Liburna, jer je Zadrantin, a protiv rimskih osvajača i despotizma uopće" (1992: 345). Konkretno: "Kreljanović je Slaven koji suvremene Dalmatince drži autohtonim elementom, a njihov 'ilirski', slavenski jezik, najstarijim na svijetu, odnosno modernim likom drevnoga azijskoga jezika cijelog čovečanstva" (1992: 345-346). To Kreljanovićevo i Solarićevo zanimanje za prošlost Slovena je delio i filolog, istoričar i pesnik Francesco Maria Appendini koji se zanimao za kulturnu i književnu i jezičku prošlost Ilira (*Notizie storico-critiche sulle antichità, storia e letteratura de' Ragusei*, Dubrovnik 1802-1803; *Grammatica della lingua illirica*, Dubrovnik 1808), te kao Solarić bio još za života kritikovan, naročito u vezi sa stavovima o ilirskom jeziku (Fališevac i dr. 2000: 19). O njihovom prijateljstvu govori jedino do sada pronađeno Solarićevo pismo Appendiniju od 17.7.1819 (Пантић 1978: 465), ali i dva pisma koja je Solarić pisao Kopitaru, gde navodi upravo svoju korespondenciju sa Appendinijem⁴, te sama prepiska između Kopitara i Appendinija⁵. I sam Appendini je želeo da vidi gramatiku Dobrovskog na osnovu koje je očekivao da zaključi koji je od četiri dijalekta, ruski, poljski, bohemski ili ilirski najstariji i nadao se upravo ilirski⁶. Isto tako je Solarić prijateljevao sa Antunom Mihanovićem⁷ koji se, daleko od svoje domovine, zanimao za prošlost Slovena i bavio se "prikupljenjem starih listina i rukopisa, rijetkih knjiga i druge nepoznate spomeničke građe o hrvatskoj i srpskoj prošlosti" (Jelčić 1978: 64), pa je pronašao na Svetoj Gori spise koji su danas poznati kao *Zografsko jevanđelje i Mihanovićev odlomak*. U javni život je Mihanović ušao brošurou *Reč domovini od hasnovitosti pisanja vu domorodnom jeziku* (Beč 1815) nastaloj prema raspravi Francesca Algarottija, *Saggio sopra la necessità di scrivere nella propria lingua* (1750). Te iste 1815. je prešao u vojničku službu i službovao u Italiji do 1821. I sam je posećivao biblioteke i arhive u Mlecima pa je 1818. pronašao rukopis Gundulićeva *Osmana*, i tada u Padovi objavio proglas *Znanostih narodnoga jezika prijatelj* o potrebi njegova izdavanja. U Italiji su Mihanović i Solarić istraživali materijal po mletačkim bibliotekama i arhivima potaknuti proučavanjem slovenske prošlosti, svaki u vezi sa svojim narodom.

A Solarić, ako je s jedne strane oscilirao u svojim definicijama tog "ilirskog jezika", morao je, pak, imati u suštini jasnu sliku o tome šta je "Ilirik": kad je godine 1804. u Veneciji objavio *Graždansko zemljeopisanije* (Соларић 1804), a koje je

⁴ Od 5.7.1819: "Durch Mylord Guilford trete ich in Correspondenz mit dem Padre Appendini" (Bonazza 1980: 323); 21.2.1820: "Vi piace dunque la notificatavi dal Sig^r *Ravnichar* (?) mia corrispondenza coll'Ab. Appendini?" (Bonazza 1980: 325).

⁵ V. Kopitarevo pismo Appendiniju od 17.12.1819: "Ulfilas jam exstaret! Guilford est amabilissimus omnium Anglorum quos quidam norim. Solarich utinam & *graece* sciret!" (Bonazza 1980: 137); nedatirano Kopitarovo pismo Appendiniju: "Solarichium audio, nunc cum *Hranilovichio* & tecum origines Slavicæ scrutari" (Bonazza 1980: 148).

⁶ V. Appendinijevo pismo Kopitaru od 15.09.1820: "Sarò ansiosissimo di veder Grammatica Ecclesiastica dell'Illustre Dobrowski. Da essa si potrà venir in chiaro quale dei quattro più celebri dialetti, Russo, Polacco, Boemo, ed Illirico conservi più dell'antico. Son persuaso, che il nostro Illirico dovrebbe essere il più vicino" (Bonazza 1980: 140-141).

⁷ V. Solarićevo pismo Kopitaru od 21.02.1820: "Herr Mihanovich ist seit longer Zeit in Verona; Schreiben Sie ihm dahin" (Bonazza 1980: 326).

prevod dela nemačkog profesora istorije, geografije i statistike Adama Christiana Gasparija (1752-1830), *Allgemeine Einleitung in die neueste Erdbeschreibung* (Vajmar 1797), na str. 443 je stajalo da "Иλλυрикъ чини югозападню часть государства мачжарски, и занима царства Славонию, Хорватску и Далмацию" (Соларичь 1804). Ovo delo, iako nije originalno, našlo je veliki broj čitalaca i kod Srba i kod Hrvata (Новак 1967: 73)⁸. No Solarić je nameravao da ide dalje, dalje i u odnosu na *Istoriju raznih slavenskih narodov naipače Bolgar, Horvatov i Serbov* (Beč 1795) Jovana Rajića i stoga je radio na "Jeroglifici Srpskoj" koja je trebalo, po njegovom mišljenju, da razjasni poreklo Slovena, kako je pisao iz Venecije 29.03.1809. Sofiji Teodorović Meksi, supruzi tršćanskog trgovca Drage Teodorovića:

Ясамъ (може быти као слѣпа кокошь златно зернце) нашао на едномъ мѣсту у Всемирной повѣсти, гди є сами мракъ и тма кромешная, одъ близу три тысяще година свію народа писателемъ была, едно видало пробити, и превелики свѣтъ на найтамнїя повѣсти мѣста просути недоумѣніе важно свію досадашнїи писателя рѣшити и наипаче славяномъ сву славу, кою су имъ други народи по невѣдѣнїю овога откровенїя ущербавали, возратити, присвоити и утвердити. Ова повѣсть древна може лице свое измѣнити, личину сбавивъ съ природнымъ лицемъ своимъ предстати. (Соларичь 1827: 129-130)

Deo ove navodno "povesti drevne", čime se uputio u etimološko povezivanje slovenskog i latinskog, odnosno ilirskog i italijanskog jezika, Solarić je objavio 1810. u Veneciji u okviru *Besjednovnika iliričesko-italijanskog* ili *Il dialoghista illirico-italiano* Vikentija Rakića (1750-1818), sveštenika u Trstu. Za tu svoju "Jeroglifiku" je rekao da je trebalo da "istorijsko-hronološko-kritički" pruži povest i filološku drevnost slovenskih naroda: "Моя Иероглифика, кромѣ що дѣйствує о Писменахъ Славенскахъ историко-хронологическо-критически, иде іоше критически крозь сву Повѣсть прямо до всемирнога Потопа у име Словенски Народа, и силисе филологически глубочайшу пробити древность" (Соларичь 1831: 137). U "Predvatitelnuju", datom dvojezično, pa stoga u "Preliminarima" ka upoznavanju italijanskog jezika za Ilire, Solarić je istakao kako je italijanski jezik najjednostavniji, najlakši i najježniji od svih jezika u Evropi i da je tako jednostavan da ima manje slova nego bilo koji drugi evropski jezik, a što je u suštini suprotnosti sa slovenskim jezikom: "крайность противоположенна с л а в е н с к о м ѣ з ы к у. [...] estremo contrapposto alla lingua *Slava*" (Ракич 1810: xii-xiii), no ističe da nema dva jezika u Evropi koja su toliko slična među sobom kad je reč o gramatičkim karakteristikama, pa prema tome slovenskim jezicima više su bliži romanski idiomi, nego nemački:

Въ прочемъ, нейма дваю ѣзыкѣ у Европи, кои у выше граматически свойствѣ другъ другу соотвѣтствуютъ, колико Италїанскїй и найобщиї Иллѳрикескїй. Во обще, съ нарѣчїями славенским и сходствую много болѣ нарѣчїя римска, неже-ли нѣмецка. [...]

⁸ Jedan primerak je pronađen u biblioteci ilirskog prvoborca baruna Dragojla Kušana (Новак 1967: 73).

Del resto, non v'ha due *lingue* in *Europa*, le quali in più proprietà grammaticali si corrispondono l'una all'altra, quanto l'*Italiana* e l'*Illirica* più comune. In generale, cogli'idiomi *slavi* si convengono vie più gl'idiomi *romani*, che gli *allemanni*. (Ракич 1810: xii-xiii)

U predgovoru koji sledi i koji se odnosi na slovenska pisma, "o Писменахъ Славенскихъ / Sui Caratteri degli Slavi", Solarić već u podnaslovu ističe da je to ispis iz njegovog rukopisa napisanog na slaveno-serbskom ili iliričskom narečju koji glasi "Jeroglifika Serbska" ili "Samouki Bukvar": iritiran brojnim stavovima civilizovanih naroda koji su imali pogrešne predstave i pretpostavke o Slovenima, dakle stranim izvorima i literaturom u kojima je video, upravo kao Rajić, zlonamerne i neznalačke slike o Slovenima, Solarić je shvatio da to treba ispraviti i objaviti što verodostojnije činjenice i time uticati na svet Italijana i drugih Evropljana, pa najavljuje da ovim delom namerava da pokaže da su Sloveni upravo sve drugo samo ne ono što su "metamorfozirani" narodi o njima mislili i smatrali. I već na početku objašnjava da je jezik, koji je sa prvim naseljenicima koji su došli iz Azije, pokrio celu Evropu i ostrva, i koji je sa Feničanima, Egipćanima, Izraelitima, Kartagenima, Grcima, Rimljanima, Saracenicima, Tartarima i drugima dao razne idiome u tom delu sveta, a koji su govorili veliki narodi kao Mizi, Skiti, Iberi, Kelti, Sarmati, Germani i drugi, te je sa drugim narodima došao do Afrike jeste opšte poznati slovenski jezik ("[...] наименованіємъ Ъ зыка С л а в е н с к о г а [...] *Lingua Slava*" – xxii-xxiii), koji i danas (tj. u vreme kada Solarić piše) koriste brojni narodi u Aziji i u Evropi: "На преко 50 милионá душá ставляю данасъ количество Рода С л а в е н с к о г а. [...] A più di 50 milioni d'uomini si fa oggidì ammontare il totale della Gente *Slava*."

No, ako je s jedne strane Solarić u podnaslovu izjednačio ilirski sa srpskim jezikom, u tekstu je međutim drugačije objašnjeno. Ističe da je slovenski jezik imao od starine dijalekte, te da su razni Sloveni koristili razne alfabete, a što je po njegovom mišljenju štetno, verovatno imajući na umu jedinstvo Slovena. Izvodi poreklo reči "Slavjanin" od "slava", upravo kako je pevao u svojoj *Pjesni o drevnosti Slavjana II* (objavljenoj posthumno, 1833. godine): "Нами, којимъ језикъ слово, слово славу даје, / И јазика и Славјана искон' име траје" (Solarić 1999: 81). To je za Solarića opšti naziv od koga razni narodi govore dijalekte slovenskog jezika i tom prilikom razlikuje "Slaveno-Srbe" od "Slaveno-Ilira":

Славенскій ъзыкъ имао е древлейше своя нарѣчія, коихъ нека служила су се писмомъ већъ у перва времена овога можественнога изобрѣтенія. Вѣроятно естъ, да е међу различными Славяны было всегда употребленіе различни Азбукá, како што е до данасъ: вещь, у выше смотренія, вредносна С л а в я н о м ъ. – Ползуе примѣтити овде, да, откако е име С л а в я н и н ъ, производимо отъ С л а в а, постало родовымъ названіємъ, бива честò соединяемо съ особенными именами Народá, кои говоре нарѣчія славенскога ъзыка, тако да се вели: Славено-Русси, Славено-Сербли, Славено-Іλλνры, Славено-Поляцы, Славено-Боемцы ипр. ипр. [...]

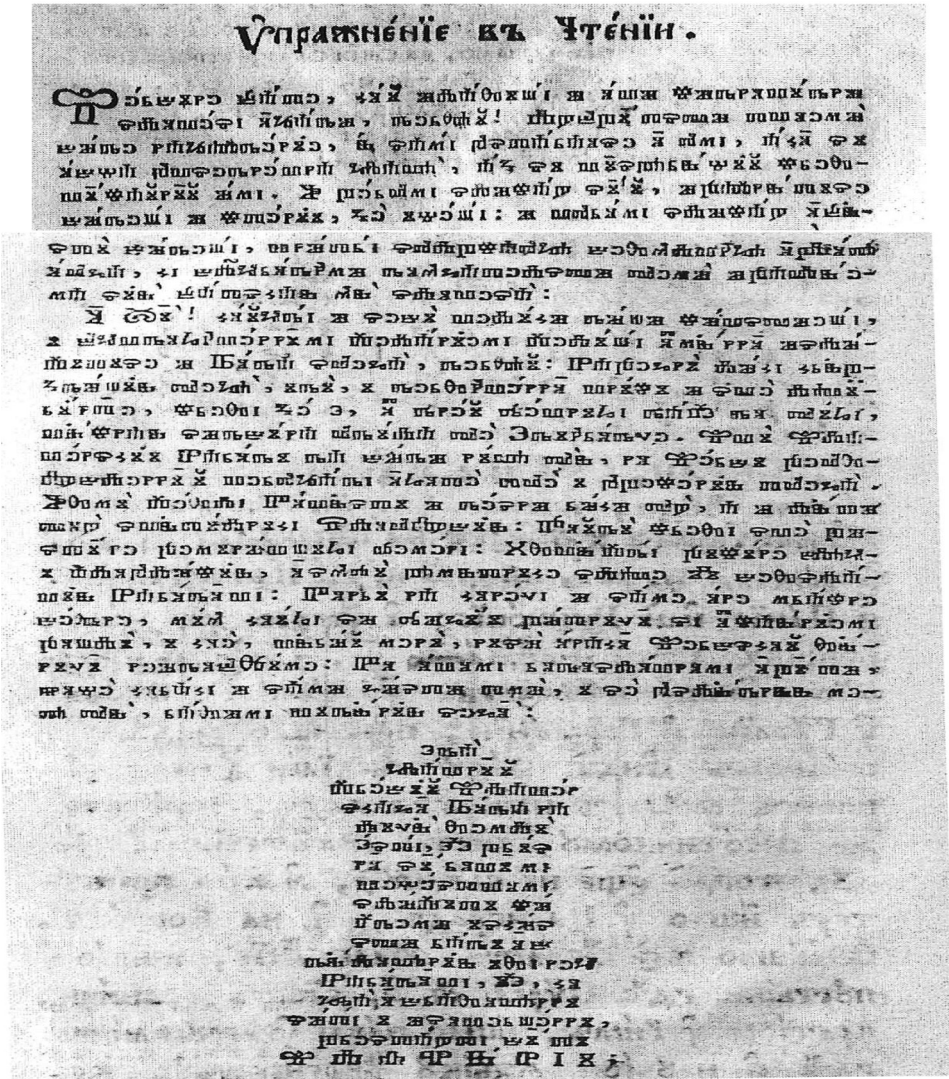
La lingua *slava* ha avuto antichissimamente de' dialetti, alcuni dei quali si servivano della *scrittura* già nei primi tempi di questa divina invenzione. È probabile, che fra i differenti *Slavi* sia stato sempre l'uso di differenti Alfabeti,

come lo è sin' oggi: cosa, in più riguardi, dannosa agli *Slavi*. – Giova qui annotare come, dopo che il nome di *Slavo*, che significa *Glorioso*, passa per generico, ei viene spessissimo riunito coi nomi particolarei de' Popoli, i quali parlano dialetti della lingua *slava*, dimodochè si dice: *Slavo-Russi*, *Slavo-Serbli*, *Slavo-Illirj*, *Slavo-Polacchi*, *Slavo-Boemi* ec. ec. (Ракич 1810: xxiv-xxv)

Solarić zatim podvlači kako su se sva narečja slovenskog jezika u stvari "odrodila" od izvornog jezika, na isti način na koji su se odrodili jezici koji potiču od rimskog jezika, a svi Sloveni razumeju "свой общекоренный ѳзыкъ [...] la loro madre lingua" koji, kako veli, postoji samo u sveštenim knjigama Slovena grčkog obreda. Tek u belešci navodi da se priča kako je ovaj "koreni jezik" u stvari staro srpsko narečje, no s obzirom da je u drevna vremena to narečje bilo kao toskansko u Italiji, onda se jednostavno naziva "korenim jezikom" koji služi kao osnova i pravilo za svako slovensko narečje. Uopšte, Solarić ističe kako je došlo do "korupcije" slovenskog jezika, pa su tako i slovenski narodi u Nemačkoj (kao Venedi, Obodriti, Sorbi) vremenom iskvarili svoj jezik i od njega se odučili. To potvrđuju, po njegovom mišljenju, rečnici nemačkog jezika koji sadrže na svim stranicama "otpatke" ("обломке [...] rottami") slovenskog jezika.

Slovenski jezik, nastavlja Solarić, sadrži u mnoštvu svojih zvukova i zvuke svih drugih jezika Evrope. A još od Grka i Rimljana u istorijama raznih naroda koji su pisali nešto o Slovenima (a nužno su svi pisali o Slovenima!) nalazimo umesto slovenskih termina/imena, uglavnom "monstruoza", neprepoznatljiva i varvarska imena (kao na primer Skjavi, Skjavoni, Servi, Servijani, ili pak Morlaci). Malo kasnije, kad navodi razna slovenska "pismena", govori o glagoljici kao najstarijem alfabetu. Za Solarića je glagoljica, kao prvo i najdrevnije slovensko pismo, bila simbol jedinstva Slovena, pa nije čudo da joj posvećuje prostora i na drugim mestima, kao na primer u *Bukvaru slavenskom triazbučnom*⁹, koji je štampan crkvenom ćirilicom, i pri čijem se sastavljanju, kako Solarić sam kaže, koristio *Rukovodstvom k slavenstjej gramaticje* (Beč 1794) Avrama Mrazovića (1756-1826) da srpskim sinovima "otvori oči". Pored crkvenoslovenskog pisma i građanske ćirilice, Solarić je uvrstio i mali bukvar glagoljice odnosno "Bukvar soderžajši Azbuku slaveno-iliričeskiju svetoga Jeronima stridonskago Učitelja Cerkovnago v četvertom stoljetji", rađen uglavnom po *Bukvaru slavenskom* (Rim 1738; 1753) poznatog zaštitnika glagoljice Mate Karamana. Solariću je morala odgovarati rusifikatorska delatnost Karamana koji je prvo bio misionar u Rusiji, a kasnije zadarski nadbiskup i "istaknuti promicatelj glagoljice, unatoč svojim rusificiranim izdanjima" (Žubrinić 1996: 259). U stvari je Solarić prvi posle Karamana dao uporedna slova ćirilice i glagoljice (Тодоров 2010: 84), za koju smatra da je stvorio Jeronim u IV veku, i za čije sricanje prinosi izgovor Dalmatinaca ("Dalmati"). U "Prisloviju" iznosi povest Sv. Jeronima i njegovog delanja na stvaranju glagoljice, i prinosi sledeće glagoljsko "Upražnenije v Čteniji":

⁹ V. Andrić 1902: (63) 165: "God. 1812. izašao je Solarićev 'Bukvar', jedina filološka radnja našega pisca, o kojoj je Dobrovský na molbu Kopitarovu napisao referat u 'Wiener allgemeine Literaturzeitung', čim je knjigu primio."

Glagoljsko "Uprazhnenije v Čteniji" Solarićevog "Bukvara soderžajšeg Azbuku slaveno-iliričeskiju svetoga Jeronima stridonskago Učitelja Cerkovnago v četvertom stoljetji" (1812)

U *Besjedovniku* Solarić nastavlja o tome da su se pismom Sv. Jeronima služili razni narodi pre Rimljana, kao Latini i da je ono upravo poznato kao "Jeronimov alfabet" ili pismo Ilirika ili glagoljica, te da je i dalje u upotrebi u katoličkoj crkvi na obalama i ostrvima Ilirika:

Найдревнїя есть она, кою е С. Геронумъ у IV. Столѣтїю возонбновїо, и коїом су, по великой доказуемости, служилісе различнїи древнїи Народи, именитò Латини, предтественницы Римлянá. Ова Азбука доходи подь именами Азбуке Геронумове, Иллурическе собственне, Глаголи

ти ч е с к е, и е с т ь ю щ е у у б а в л я ю щ е м с е у п о т р е б л е н и ю у Ц е р к в и Р и м с к о - К а в о л и ч е с к о й н а б р е г о в ы и н а о с т р о в ы Г л л γ ρ и к а [...].

Il più antico n'è quello che nel Secolo IV. S. *Girolamo* ha riprodotto, e di cui, secondo grandi probabilità, si sono serviti parecchi Popoli antichi, segnatamente i *Latini*, predecessori dei *Romani*. Questo Alfabeto viene sotto i nomi d'*Alfabeto di S. Girolamo*, d'*Illirico* proprio, di *Glagolitico*, ed è ancora in uso declinante nella Chiesa Cattolica *Romana* sui lidi e sulle isole dell'*Illirico* [...]. (Ракич 1810: xxxii-xxxiii)

Potom Solarić izjednačuje srpsko i "iliričesko" narečje koje smatra sinonimima, ali u belešci navodi šta se sve smatralo pod imenom "Ilirik" kroz vekove: Dalmacija, Norik, Panonija, sama Ilirija, Mezija, Makedonija, Grčka, ali i oblast između reke Po i Alpa gde su Veneti osnovali grad Padovu:

Подъ именемъ Г л л γ ρ и к а вообще, разумѣвале су се у различна времена разне области: Далмацїя, Норикъ, Паннонїя, Г л л γ ρ и я собствена, М γ с і е, Мацедонїя, Грецїя; у време кадъ су Венети посѣли медъу П а д о м ъ и А л п а м и, и ту основали П а д о в у, овај предѣлъ узимао се е юще подъ Г л л γ ρ и к о м ъ. [...]

Sotto il nome d'*Illirico*, in generale, s'intendevano in differenti tempi diverse provincie: la *Dalmazia*, il *Norico*, la *Pannonia*, l'*Illiria* propria, le *Mesie*, la *Macedonia*, la *Grecia*; al tempo che i *Veneti* si stanziarono fra il *Pò* e le *Alpi*, e vi fondarono *Padova*, questa contrada veniva ancora compresa sotto l'*Illirico*. (xxxvi-xxxvii)

U odeljku pak u kome govori o vokalima koristi sintagmu "ilirski idiomi" koje za njega predstavlja sinonim za slovenske jezike pa tako u izgovoru vokala *a* ističe razlike među hrvatskim narečjem, te narečjem Dalmatinaca, Srba, Južnih Slovena, Bohema, Severnih Slovena, dok u odlomku o prelasku *ol > y*, pod "Ilirikom" podrazumeva sve Južne Slovene. Kad govori o prelasku *въ, къ, съ > во, ко, со* u samom "slovenskom" jeziku, navodi i prelaze u ruskom, *a > ва, (ка), са*, i u "opštem iliričeskom". Tako isto kad piše o diftongu *я* naglašava da je veoma u upotrebi u samom slovenskom jeziku i u ruskom, no u južnim dijalektima je prešao uglavnom u vokal *e*. Na drugom mestu, pak, gde govori o slovenskom konsonantu *ш*, Solarić naglašava da se ilirska narečja odnose prema slovenskom jeziku. Nikola Andrić komentariše: "I tako je Solarić ovim svojim radom prvi med srpskim književnicima napisao pokušaj teoretskog razglabanja slavenskih glasova, dotičući se pogdjekad zgodeno fiziologije i ispredjujući pojedine promjene s promjenama, koje se javljaju u ostalim slavenskim i romanskim jezicima" (1902: (54) 156).

Na kraju (Ракич 1810: 334-336) Solarić navodi spisak od jedanaest knjiga za Srbe koje su objavljene kod štampara Pana Teodosija od 1765. do 1809. godine. Nikola Andrić podvlači da "Ponaoseb ističe se Solarić u poznavanju starijih hrvatskih gramatičkih i leksikografskih radova, za koje ne nalazimo ni u jednom srpskom književniku slavenosrpskog perioda – osim kod Rajića – kakovih izrazitijih dokaza" (1902: (54) 156). Ovo stoga jer taj je spisak Solarić obogatio i objavio te iste 1810. godine kao katalog knjiga štampanih kod mletačkog štampara i izdavača o kome je

reč, *Pominak knjižeski*, gde iako u samom naslovu Solarić navodi da je reč o slavenosrpskim izdanjima u Mlecima, činjenica je da se u ovom katalogu od 77 knjiga, a koji se smatra prvom srpskom samostalnom bibliografijom (Вранеш 2003), nalazi u stvari sedam hrvatskih knjiga koje, međutim, nisu navedene u samom katalogu ("Каталогъ Книгъ Славено-Сербскихъ", Соларић 2003: 69-84), već u predgovoru o štampanju slavenosrpskih knjiga u Mlecima ("Поминакъ книжескiй о Славено-Сербскомъ въ Млеткахъ печатанiю", 3-68). Ovaj predgovor, koji predstavlja u suštini većinu knjige, jeste prilika Solariću da se, kroz pitanje kad su počele da se štampaju slovenske knjige, bavi i na ovom mestu poreklom Slovena. I u ovom slučaju termin "Ilirik" ima protivrečne definicije. Solarić se još jednom nadovezuje na *Istoriju slovenskih narodov* Jovana Rajića kad govori o početku štampe slavenoruskih knjiga, no Ilirik definiše upravo u odnosu na Ruse, pitajući se da li su upravo "Narodi Iliričeski" imali knjiga pre Rusa: "Но нису-ли Народы Иллырiческiи, како Азбуку, предъе него Русси, тако и печатанне кнiге имали?" (7). Na ovom mestu je više nego očigledno da je Ilirik za Solarića sinonim za Južne Slovene i da ga boli razdvojenost Ilira koja se očituje u upotrebi različitih pisama. Ta razdvojenost je, kako smatra, uslovlila da nije moglo među Ilirima štampe biti i ranije. Navodi podatak iz Kopitarove gramatike, *Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steiermark* (Ljubljana 1809) gde se na str. 387 pominje da je već 1483. godine "Иллырiческо онде существовало кнiгопечатанiе", pa prema tome može se utvrditi, kako kaže, da "кнiгопечатанiе Иллырiческо, ако нiе старiе отъ Русскога, есть поне съ нимъ современно" (9).

Razmatrajući tri pisma Slovena, Solarić ne gleda pozitivno na činjenicu da "zapadni Ilirik" koristi latinicu jer se na taj način udaljava od slovenstva, i takav, kako on definiše, "krajnji nemar" rimokatoličkih Ilira za svoj rod i jezik je gori nego u varvara, pa on prednost daje glagoljici i ćirilici i navodi da je u rukama imao ilirski brevijarij, *Breviarium Romanum Slavonico idiomate jussu S. D. N. Innocentii PP. X. editum, Romae typis, et impensis Sac. Cong. de Propag. Fide. 1648. De Superiorum licentia*, koji je imao prilike da pregleda jer mu ga je dostavio izvesni Matija Baranić, glagoljaški sveštenik koji "овде близу 50 година служи изъ кнiгá Иеронiмови, и не умѣ Латински" (9). Solarić zatim pruža detaljan opis knjige i prenosi tekst na latinskom "INNOCENTIVS PAPA X. *Ad perpetuam Rei memoriam*", zajedno sa prevodom na slavenosrpski (10-24). Pominje i "Миссал или Службеникъ Урбана VIII., коимъ служисе истыи Свещенникъ, есть въ поллиста (на велико коло), препечатанъ, съ чистымъ высокимъ Славенствомъ, съ точнымъ правописанiемъ, и съ исправностiю кнiгопечатнымъ" (24). A Mlecі, "многостогодишне непосредственне владыице поморiя Иллырiчески" (25), imali su rano ilirsku tipografiju, mada nije lako dokazati tačno godinu ustanovljenja prve slovenske tipografije u Veneciji. Nema u Solarićevom tekstu, međutim, ni traga ni glasa o tipografiji Božidara Podgoričanina kako je primetio Nikola Andrić¹⁰.

¹⁰ Andrić smatra da je o toj štampariji "Obradović u predgovoru svoje 'Naravoučiteljne filosofije' onako vatreno govorio" (Andrić 1902: (57) 159). U "Predisloviju" *Sobranija raznih naravoučitelnih veštej* (Več 1793) Dositej Obradović je govorio o "нашој националној типографији под управленијем доброжелателнога и преизрjadнога националисте" (Obradović 2008: 9), misleći time ne na Božidara Podgoričanina već na štampariju Stefana Novakovića koji ju je 1792. otkupio od Josepha Kurzböcka, i u kojoj je Obradović i štampaо svoje *Sobranije*.

Najstarija knjiga, tvrdi Solarić, koja se nalazi u arhivu Sv. Marka je Psaltir Davidov iz 1638. godine, na kojoj se zaustavlja da bi je podrobnije opisao (26-30). Navodi zatim sledeća dela koja su izašla u Veneciji i za koja je on znao:

1. *Наслаћение Духовно, кои жели добро живити, потомтога добро умрити. Овди учисе, начин помоћи болеснике умрити, такођер утишити, и понуковати осућене на смрт от правде. Иедан карстианин, како иммаса исповидити, своју душу по разлогу изкушати, и приступити кисновидику. Иоце многе молитве, и салме, и остале ствари веома потрибните иедному правому карстианину говорити, и знати. Састађене, и Истомачене по Фра Павлу Посиловићу из Пламоча (Гламоча), реда светога Францешка из Провинције Босанске. У Мнецие на 1682. По Николи Пеццану, у Кђнигару у нарцарии под иншећном Лилиана. (Въ 8. отъ 28 и польъ табаковъ);*
2. *Наук карстиански смнозиими ствари духовниими, и веле богођлубниими, кои Наук од Ледезмова, и Беларминова Наука у иедно стисну, и сложи Богођлубни Богословац Фра Матие Дивковић из Иелатак, реда светога Францешка. У Мнецие на 1698. По Николи Пеццану, Кђнигару у Марцарии подИншећном Лилиана. (Въ 16. отъ 13 табаковъ);*
3. *Фала от Свети, алити Говорећниа от Светковина залижжени прико годица. Такоиер Говорећниа сварху Еванђелиа, у све недифле прико годица: Истомачено изразлики кђнига латински, и сложено у иезик иллирички, по богођлубному Богословцу От. П. Фра Стипану Иаичанину Марковицу, алити Маргитићу, из Крађлества Босанскога. (Слѣдуе Гербъ, подъ коимъ, као на ленти, уписано стои крупно: Маргитић.). У Млеци, 1708. По Николи Пеццани под билигом от Лилиана. (Въ 4. у два столбца по страницамъ, отъ 304 стр.);*
4. *Зарцало истине мед Царкве источне и западне. От Дом Карстз Пеукића од Ћипровац, Каноника Печуискога. У Мнецие на 1716. По Николи Пеццану, Кђнигару у Марцарии Подиншећном Лилиана. (Въ 12. отъ 5 табаковъ).*

Solarić smatra da je po Dalmaciji silom raširena "rimaska azbuka" koja je neskladna slovenskom jeziku, naglašava da je glagoljica napuštena, a kad je reč o ćirilici ističe da i neki "primorski Iliri" rimokatoličkog ispovedanja umeju da čitaju, te se danas (tj. u Solarićevo vreme) prisećaju ćiriličnog pisma kao dela svoje tradicije; smatra čak da su Mlečani bili dosledniji od Dubrovčana pri prisanju na ilirskom, s obzirom da su se služili "svojtvenim" slovenskim pismom:

[...] кадъ су Млечићи даже у 1790 году Наредбе свое у Далмаціи и на Іллурическомъ ѣзыку писмены Іеронумлыми давали обнародовати? Я имамъ овакову Наредбу отъ реченнога года, дату мѣсеца Свибня (Маја) 29. отъ Инквизитурства Войнищки Броя, и ствари Леванта, Далмаціе, и Арбаніе; потвержденну отъ Сената нарочнымъ Указомъ 2. Липня (Юніа) 1790, и преведенну Г. Д. Гаргуромъ Любановићемъ отъ Пашмана у Харваскій (како говори, но по истини у Далматскій) ѣзыкъ. Дѣйствуе Наредба ова о дѣланью пута у Полю Задарскомз ипр. (36)

Zatim navodi kako je u jednom rimskom manastiru tog leta, odnosno te 1810. godine našao rečnik Jakova Mikalje, *Blago jezika slovinskoga* ili *Thesaurus Linguae Illyricae* (Ankona 1649/1651):

Благо Ђзыка Словинскога, или, Словникъ, у кому изговараюсе рѣчи Словинске Латински, и Діачки.

Thesaurus Linguae Illyricæ, sive Dictionarium Illyricum, in quo verba Illyrica Italice, et Latine redduntur. Labore P. Jacobi Micalia societ. Jesu collectum. Et sumptibus Sacræ Congregationis de Propaganda Fide impressum. Lavreti, apud Paulum, et Jo: Baptistam Seraphinum. 1649. Cum DD. Superiorum permissu.

Книга э въ 8. Словарь има 863 странице. На послѣднѣй читасе: In Ancona, Per Ottavjo Beltrano, 1651. Con licenza de' SS. Superiori. На Обрату стои Регистеръ табаковъ. (37-38)

Solarić detaljno opisuje Mikaljin rečnik i prevodi na slavenosrpski čitave paratekstualne fragmente, pa za odeljak koji je Mikaljin pregovor ("Predisloviје") čitaocu kaže da je napisan na italijanskom jeziku i na dalmatinskom narečju i da počinje rečima: "Милому пріятелю, и брату, кой штіе ове књиге", a za drugi odeljak koji nosi naslov "Od Ortographie Jezika Slovinskoga j illi nacina od pisanja" kaže da je napisan na "dalmatinskom narečju". U belešci navodi da je Mikalja u predgovoru na italijanskom naveo kako je od svih ilirskih narečja bosansko najlepše (41). Solarić prepisuje i tekst na hrvatskom na slavenosrpski, pa kako se paratekstualni fragment koji nosi naslov "Dobromu Priateglju, Koji Sctije ove Kgnighe" završava rečima: "[...] i Bóg ti dao svoju millóst", tako i Solarić želi Mikalji: "И теби, и теби добрый Микаля!" (51). Na istom mestu se pita, međutim, kako je to Mikalja mogao pisati latinicom, pa je njegova prevelika privrženost rimskom prozelitizmu učinila da upravo zahvaljujući njegovom trudu u Dalmaciji umesto "svoje azbuke" imaju "skjaveto", "sklavicu", tj. "grobnicu slavenskog jezika", odnosno rimsku azbuku u slovenskom jeziku, a to znači da su se Iliri Rimske Crkve odrekli svoje azbuke, pa čak je šteta i sramota što je i najveći ilirski pesnik, Andrija Kačić Miošić pisao "skjavetom": "Штета, и срамота, што э найвећий Иллырїческїй Пѣснотвораць, познатый и внѣ Иллырїка, препѣтый Качичь, писао витежества Иллыров гаднымъ Скъветомъ!" (53) Nikola Andrić se pita kako je moglo onda zasmetati Solariću kad je otkrio i među srpskim dokumentima latinicu (!): godine 1815. je Solarić izdao u Veneciji Dabišinu povelju koju je on nastojao filološki da opremi i Andrić primećuje kako se na poslednjim stranama Solarićevog komentara "gotovo pomutilo njegovo izdavačko veselje. Na pečatu srpskog kralja Dabiše raspoznao je – latinski natpis. Neupućen u heraldičkim i numismatičkim stvarima balkanskim srednjega vijeka (a o diplomaciji ne imajući pogotovo nikakva pojma), nije znao šta bi mislio. Ali mu u to dodje u rukû knjižica *De duobus imperatorum Rassiae nummis editio altera, monetis ac documentis adhuc ineditis aucta*, koja je god. 1752. izašla bez imena spisateljeva i bez imena mjesta, gdje je štampana. U toj knjizi nađe Solarić med ostalim i snimke dvaju pečata srpskih imperatora Stefana Dušana i Uroša s napisima latinskim. Sad se Solarić udari rukom po čelu i dosjeti, da je nekada valjda bio običaj, te su srpski vladari – radi bolje i dalje prôdje – na svojim pjenezima i pečatima stavljali latinske napise. [...] Možemo sebi zamisliti, kako se je ortodoksne i vatrene duše Solarićeve

moralo bolno kosnuti latinsko pismo na pečatima i pjenezima srpskih vladara" (1902: (71) 173-(72) 174).

Osam godina kasnije Solarić je objavio svoje *Rimljane slavenstvovavšije*, po želji svog mecene, Lorda Northa (1766-1822), koga je u to vreme podučavao "slovenskom" jeziku (1902: (75) 177-(76) 178). Ako se izuzme priređivanje i objavljivanje *Mezimca* (Budim 1818) Dositeja Obradovića, ovo je poslednje delo koje je Solarić objavio za života i svakako delo s kojim je proigrao poštovanje čuvenih slavista njegovog doba. Kopitar je negativno ocenio *Rimljane*, a ni Vuk Stef. Karadžić nije video u pozitivnom svetlu Solarićevo etimologiziranje. No, kaže Nikola Andrić: "Doba, u kojemu se je Solarić odvažio da Rimljane Slavenizira, bilo je puno vratolonih hipoteza i grčevitih novotarija" (1902: (74) 176). U ovom svom spisu je Solarić postavio tezu i svojim induktivnim i deduktivnim oscilacijama došao do zaključka da su narodi Italije u starom veku morali postati od Slovena. "Услед нетачности те претпоставке сва је његова радња била осуђена на неуспех као фантастична и дилетантска" (Јосифовић 1954: 200). Josifović, međutim, primećuje da je u nekim svojim etimologijama Solarić ipak bio tačan i time je decenijama pretekaio ligviste: "Латинско urceus довео је Соларић у везу са стсл. врчъ и срп. врч а то је у науци тек 1883 учинио Bezzenberger у свом часопису *Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen* VII, 64 (што је прихватио и Миклошић у свом Етимолошком речнику словенских језика) те се то у лингвистици сматра као Беценбергов резултат, иако је до њега дошао, ето, Соларић још 1818 године!" (Јосифовић 1954: 201). Solarić počinje svoju tezu pričom o tome da je eto skoro deset godina od kada se, da bi se oteo kojekakvim teškim mislima, predao teškim istraživanjima po zatrenim stazama prošlih vremena. Pronašao je i nakupio svačega i dosta materijala te je taj svoj rezultat nazvao "Serbskom Jeroglifikom" (11). Tom prilikom pominje rečnik koji je izdao nemački biolog i zoolog Peter Simon Pallas (1741-1811) koji je, po pozivu Katerine II postao profesor na akademiji u Sankt Peterburgu i od 1768. do 1774. vodio ekspediciju u Siberiju i Ural. Taj rečnik, *Sravniteljnije slovari vsek jazikov i narečji, sobranije desnicej Vsevisohajšej osobi imperatrici Jekaterini II* (Sankt Peterburg 1787-1789) nije pak zadovoljio Solarića koji je tvrdio da ima dosta grešaka i da nije kompletan (13). Taj se rečnik pojavio u francuskom prevodu u Parizu 1805. godine, *Vocabulaires comparés des langues de toute la terre* i Solarić je znao (Bonazza 1980: 321) šta je o tom Pallasovom delu pisao grof Volney (1757-1820) u svom *rapport*-u koji je pročitao 1805. na Keltskoj akademiji u Francuskoj (*Biografia* 1828: 275). Solarić ističe da su se prvim jezicima smatrali grčki i rimski, a da su Grci i Rimljani sve ostale smatrali varvarima (15). "Iliričesko" poluostrvo je dobilo verovatno prve naseljenike iz Male Azije i iz okoline Crnog mora i izjednačava "iliričeski" sa sarmatskim, a sarmatski sa slovenskim jezikom. Svoje je *Rimljane* Solarić pokazao Ivanu Kreljanoviću Albinoniju kome su te ideje o vezi Slovena i romanskih naroda morale biti bliske, s obzirom da je i sam sarađivao sa Francescom Marijom Appendinijem koji je u nekolikom svojim spisima pisao o drevnosti "ilirskog" jezika kao u *De Praestantia et vetustate linguae illyricae* (Dubrovnik 1806) i u *Dell'analogia della lingua degli antichi popoli dell'Asia Minore, con la lingua dei popoli antichi e recenti della Tracia e dell'Illirico* (Dubrovnik 1810).

Međutim, jedno drugo delo je nesumnjivo moglo još više iritirati Pavla Solarića, a verovatno i Kreljanovića Albinonija (Пантић 1978: 452): to delo je *Observations sur la ressemblance frappante qu'on découvre entre la langue des Russes et celle des Romains* koje je 1817. izašlo anonimno u Milanu, a koje je objavio u stvari austrijski istoričar i lingvista Joseph/Giuseppe Hager (1757-1819), rodom iz Milana, koji je boravio jedno vreme u Rimu, i koji se prvobitno bavio etnologijom i geografijom. Hager je u svoje vreme bio čuven pre svega što se posvetio proučavanju kineskog jezika (Walravens 1992). Godine 1802. je stigao u Francusku i tamo objavio nekoliko dela o kineskom jeziku¹¹ koja su mu prouzrokovala polemike, no koja su podržavala njegovu konstantu temu u vezi sa kineskim jezikom, a tj. srodstvo i stare pozajmice između zapadnih kultura i kineske kulture. Pri povratku u Milano, Hager je dobio 1810. mesto u biblioteci Brere i nastavio da se bavi studijama, ali ne bez polemika. I dalje je razmatrao odnos Istoka i Zapada pa je 1816. objavio *Λιθῶς Πύργος, ossia Forte di Pietra, castello antico, situato secondo i geografi greci Marino e Tolomeo sotto il quarantesimoterzo grado di latitudine nella Scizia, e scoperto a' giorni nostri sotto il medesimo grado, e sotto il medesimo nome nella Tartara dal cav. Hager* (Milano 1816), te spis o sličnosti između ruskog jezika i jezika Rimljana. Hager je smatrao da ruski jezik ima, zajedno sa jezikom Rimljanja, zajedničko poreklo i u tom pravcu se pozivao na dela po tom pitanju, kao *Essais sur les rapports de la langue des Slaves, avec celle des anciens habitants du Latium* koji se pojavio u delu *Histoire de Russie* (Pariz 1785), čiji je autor profesor i prevodilac Pierre-Charles Levesque (1736-1812), zatim na delo Carla Denine (1731-1813), *Sur l'origine commune des langues allemande, esclavonne ou polonoise, et latine; et sur l'origine de la langue italienne* (Berlin 1799)¹², ali i na bohemskog filologa Sigismunda Geleniusa (1497-1554) i njegov rečnik grčkih, latinskih, nemačkih i slovenskih reči, *Lexicon symphonum quo quator linguarum Europae familiarium, Graecae scilicet, Latinae, Germanicae ac Sclavinicae concordia consonantiaque indicatur* (Bazel 1537). U poglavlju o prisustvu latinskih reči u ruskom, Hager je istakao da nije još uvek bilo moguće odlučiti da li je stari jezik Ilirikuma bio današnji (tj. ondašnji) albanski ili staromakedonski jezik ili je to bio jezik Slovena, kako je smatrao Sebastiano Dolci, i da će o tome odlučiti geografija i istorija: "Si la langue ancienne de l'Illyricum étoit l'Albanoise d'aujourd'hui, ou l'ancienne langue Macédonienne, ainsi que veut Thunmann; ou si c'étoit la langue Slave, comme le prétend Dolci de *Illyricæ Linguae vetustate, et amplitudine*. Venet. 1754. et in Epist. Zanetti confutata ibid. 1754. c'est encore là un problème de *Géographie*, et d'*Histoire* à décider" (Hager 1817: 52). Ovo je "delce", kako Solarić kaže, došlo u njegove ruke iznenada, kad je bio "ovde u Beču", u dvorskom arhivu. I Solarić se zahvalio Hageru što je skrenuo pažnju na slovenski narod i na njegovoj revnosti prema Slovenima, no svakako nije mogao prihvatiti Hagerovu neodlučnost po pitanju porekla ilirskog jezika, kao ni Hagerov stav po kome su rimske reči ušle u slovenski jezik kroz ruski:

¹¹ *Monument de Yu, ou La plus ancienne inscription de la Chine* (Pariz 1802); *Description des médailles chinoises du Cabinet impérial de France* (Pariz 1805); *Panthéon chinois, ou Parallèle entre le culte religieux des Grecs et celui des Chinois* (Pariz 1806).

¹² Denina je autor i dela *La clef des langues, ou observations sur l'origine et la formation des principales langues qu'on parle et qu'on écrit en Europe* (Berlin 1804).

Но Г. Хагеръ, премда Восточны Языкѣ Vчитель, нити мора довольнw Славенинъ быти, нити може тw такw правw имати, кадъ утвердѣва, да сѣ войне и поселѣнїа Римска была тобожъ крозь Дацію у станю пренести доста рѣчїй Римски къ Рѣссѣмъ и къ Сѣверѣ, какw што сѣ, вели, то учинила къ Западѣ. Ънъ наводи, сѣ нѣтегомъ, до двѣста зарь, медьѣ коима и сложенны рѣчїй. Хвала мѣ медьѣтимъ за ревность къ нашемѣ Родѣ. (22)

I na ovom mestu Solarić koristi priliku da istakne kako se Dobrovský držao srpskog narečja i da se srpski može nazvati opšteslavenskim. Ponavlja da povest kaže da su u Italiji prvobitni žitelji došli iz Ilirije, a kad je reč o popisu slovenskih i latinskih reči, odnosno o malom rečniku koji on prilaže i čime objašnjava vezu između dva jezika, Solarić prinosi izgovor i na hrvatskom, kao u sledećim primerima:

Aurora, æ, зарѣ, зора. Aer, is, и aura, въздѣхъ, Хорватски зрѣкъ; светрѣе, какw и aurum, i, златѣ, втѣ зѣрь.

[...]

Corvus, i, вранъ; Хорватски карванъ; гавранъ.

[...]

Glocio, is, iге, квѣцати, клоцати, какw чини квѣчка, Хорватски клочка.

[...]

Hordeum, ei, ячмень, Счамъ; зарь втѣ рожь, ражь, Хорватски хѣржь.

[...]

Murmuro, as, avi, atum, are, роптати, Хорватски мѣрмрати.

[...]

Pavo, onis, и pavus, i, павлинь, паѣнь, Хорватски павъ.

[...]

Pedo, is, pepedi, peditum и retum, ere, пѣрдити, Хорватски пездити.

[...]

Piper, eris, перець, папаръ, Хорв: пѣрперъ.

[...]

Plaga, æ, прѣстина, постельно плаптно, Хорват: плахта; постелна завѣса.

[...]

Quercus, us, дѣбъ, Хорв: хрѣсть, зарь болѣ крѣсть, т. С. кѣрасть: корень С подобно, q – gc --, hr – c --, или kr – c --. Чверсть или чворсть, а, о (чвористъ, втѣ чворъ) и квѣрга, срѣдна сѣ съ quercus.

[...]

Tellus, uris, тла, Хорватски тла (на тлы, т. С. на подѣ, на землы): ислѣти, то значи у землю прѣбратитисе.

[...]

Vitis, is, лоза винова, Хорв: тѣрсъ, Расски чокотъ; втѣ вѣтвѣ, витвѣ, витвина: принадлежи къ vico, es, evi, vietum, ere.

Miroslav Pantić smatra da su Solarić i Kreljanović očigledno držali taj Solarićev odgovor Hageru nedovoljnim, te da su se "изненадно, одлучили да Хареу одговоре заједнички" (1978: 452). Kreljanović i Solarić su nameravali da zajedno objave knjigu koja je trebalo da sadrži Kreljanovićev tekst kao glavni, čime je Solarić trebalo da doda *Rimljane slavenstvovanšije* dopunjene i prevedene na italijanski jezik, kako je uostalom pisao Vuku Stefanoviću Karadžiću 17.12.1819: "Поздравите ми сердечнѡ Г-на Копытара: е ли мѡ икада дошло писмо мѡе оно прекѡ Аббата Бетиа? Некѣ саѡбщи Г-нѡ Добровскомѡ, да почека сѣ рецензиѡмѣ, акѡ ю бѡде сготовиѡ на мѡе Римляне Славенствовавше; до малѡ времена послатѡ имѣ истѡ књижицѡ приумноженѡ, и какѡ часть дрѡге Приятеля еднога мѡега, у италианскомѣ езѡкѡ" (Стеф. Караѡић 1988: 730). Тако је 21.2. следеће године писао и Копитару: "Mi sono approfittato dei suoi cenni sopra i miei *Rimljani*, i quali da me, in italiano fortemente ritoccati ed accresciuti, saranno quanto prima stampati in un'opuscolo del Sigr. Kreljanovich, composto in difesa dell'antichità della lingua [*sic!*] Slava contro il Sigr Hager" (Bonazza 1980: 325). О томе је Solarić писао и mitropolitu Stratimiroviću, istakavši da bi taj tekst bio "о обрани древности славенскога језика против г-на Харепа" (нав. у: Панѡић 1978: 453). Та књига међутим није објављена, а у међувремену је био преминуо Hager који svakako не би тада могао одговорити двојци аутора, но Pantić ипак сматра да је та књига (*sic!*) "драгоцена као плод пријатељске сарадње једнога Србина с једним Хрватом, у тренутку кад је још била тако далека и тако ретка мисао о зближењу њихових народа" (1978: 453). Dve године касније су њих двојица (1978: 459) објавили анонимно чланак о илirском језику и књижевности у тршћанским новинама *L'Osservatore Triestino* "Cenni sopra la lingua e letteratura illirica"¹³, који понавља Solarićeve ставове о илirском језику. Тако већ у првом пасусу Solarić дефинише да је језик који се говори од бугарске и албанске границе, од Македоније и Румелије све до средине Угарске, до Хрватске, Крајске и Истре илirски или српски језик; наставља затим да илirски језик има велику и непотребну количину страних термина, али и разне дијалекте који се мало разликују међу собом. Дијалекат Дубровника је најчистији илirски, како тврди Solarić, и најученији, а исти је као дијалекат Славоније и Босне и Херцеговине. И овде, као и у *Pominku*, Solarić дели Илirе на западне и источне, тј. на Илirе западне вере и Илirе источне или грчке вере и сви су они, како то често понавља, растављени писмом. А иако је међу Илirimа западне вере у употреби латиница, ипак се ћирилица чува у Далмацији, као и глаголјика која је у употреби на либурнијским обалама и острвима, но предвиђа да ће вероватно потпуно нестати:

¹³ N. 55, 06/05/1820.

Vi sono però dei distretti in Dalmazia, ove fra i rustici ecclesiastici stessi di rito latino, ignari dell'alfabeto latino, si è conservato in uso l'alfabeto slavo, detto comunemente cirilliano. Ma non è da tacersi che i loro libri stampati in Venezia ed in Roma in materia ascetica, sono per la massima parte impressi col caratteri d'un altro alfabeto che si chiama Glagolitico, ed anche Jeronimino. L'uso ne continua ancor sulle spiagge e nelle isole liburniche nei pochi libri superstiti, i quali non si riproducono più da gran tempo; è da credersi quindi che questo alfabeto possa sparire interamente, tanto più che il sacerdozio, anche di campagna, si trova sempre più obbligato a studiare la lingua latina. Avvertasi che le cifre di questo alfabeto sono assai bizzarre, e d'uso malagevole in ogni riguardo.

Solarića je stalno bolela razdvojenost Ilira i tršćanskim čitaocima je, dve decenije ranije u odnosu na učestalost tekstova o Ilirima u Trstu četrdesetih godina XIX veka, stavio do znanja da Iliri nisu samo razdvojeni pismom, već i književnošću, pa tako zapadni Iliri osećaju uticaj latinske, italijanske i nemačke kulture, a s druge strane su Iliri grčke vere, koji žive u turskom carstvu, svi velike neznalice. I ne samo to, Iliri se međusobno ne čitaju: "Quello che si scrive dagl'Illirj di rito greco, non so legge dagl'Illirj di rito latino; e viceversa." Nezainteresovanost jednih za druge, odnosno jednih za veru drugih i obrnuto, kao i neopravdano postojanje tri pisma su osnovni razlozi odeljenosti Ilira. Tome treba dodati i razdvojenost jezika: s jedne strane ako Iliri zapadne vere nastoje da usavrše svoj jezik, on ipak u sebi sadrži brojne strane reči, a s druge strane Iliri grčke vere pišu na jeziku koji nije razumljiv i koji ne nudi velika dela. Značajno je da i ovom prilikom pominje, tj. preporučuje, pored srpskih autora, i Kačića, Gundulićevog *Osmana* čije je objavljivanje, znajući da ga je Mihanović pronašao, i očekivao, zatim političku i književnu povest Dubrovnika čiji je autor Appendini, a od rečnika preporučuje Mikaljin, Dellabellin, Voltiggijev i pre svega Stullijev, za koga kaže da je sastavio jedno vredno i prestižno delo:

Si ricordano nondimento i canti eroici del p. Cadcich già stampati, e l'Osmanide del Gondola, poema eroico che si desidera di vedere di pubblica ragione. Può pigliarsene un'idea nel secondo tomo della Storia politica e letteraria di Ragusa del ch. p. Francesco Maria Appendini, il quale ivi fa conoscere alcuni altri scrittori illirici degni di commendazione.

Oltre i dizionarij antichi di Micaglia, e di Dallabella, sono da ricordarsi quello di Michele Voltiggi, e quello principalmente del p. Gioachino Stulli di Ragusa, il quale compilò veramente un'opera laboriosa e pregievollissima.

Solarić je žarko želeo povratak jedinstva istočnih i zapadnih Ilira, i upotrebu samo jednog pisma, jer je na taj način književnost Ilira mogla postići isti nivo skladnog slovenskog jezika koji se, kako je smatrao, govori širom sveta:

Se gl'Illirj orientali ed occidentali volessero una volta adattarsi a scrivere in illirico con un solo alfabeto, allora la letteratura nazionale potrebbe forse giungere più rapidamente a quella perfezione di cui è assolutamente suscettiva l'armoniosa lingua slava, cotanto estesa sul globo, ed attissima a seguire con acconci modi tutte le infinite modificazioni del sentimento e dell'intelletto.

U smislu jedinstva ne samo Ilira već svih Slovena je međutim jedno delo čija melodija progovara u nešto drugom tonalitetu u odnosu na dela koja je Solarić objavio, pre svega i upravo po pitanju porekla Ilira. Reč je o delu kojim je Solarić svakako nastavio svoje "kule na pjeskovitom tlu", kako je njegovo etimologiziranje definisao Nikola Andrić, no nastojao je takođe zasnovati svoje stavove o prošlosti Slovena i njihovog jezika upravo na naučnim osnovama i referencama. Ovo je delo ostalo u rukopisu, za koje Miroslav Pantić smatra da je takođe u vezi sa Kreljanovićem (Пантић 1978: 453), a o radu na tom delu je Solarić pisao prvo Vuku Stefanoviću Karadžiću 17.12.1819: "[...] потргао самъ, ерѣ є време већ и прѣво, те протресамъ мое рѣкописе давније и новіе, изъ кои сачинявамъ кнѣигѣ: 'Рода Славенскога почетакъ, размноженіе, породе, и изроди.' Некъ се ова сила истѣра на свѣт, за встѣло ћемо лакше" (Стеф. Караџић 1987: 730). Isto to je pisao i Kopitaru 21.2.1820: "I ga sam' osnovaо, i веc sodnim' trečastiem' sveršio, spisanie: 'Roda Slavenskoga početak', razmnoženіe, porode i izrodi'" (Bonazza 1980: 325). Miroslav Pantić je naveо da je ovo delo "dovršeno i u целини нађено, после његове смрти међу његовим стварима, али које се већ одавно не може нигде видети" (1978: 455), a Vera Milosavljević, na mestu gde navodi strukturu tog dela, nerazumljivo tvrdи: "Већ према овоме лако је погодити зашто је рукопис Соларићеве књиге нестѣо без трага" (1999: 310). Pantić, пак, citira popis који је наcиnio trščanski učitelj Dimitrije Vladislavljević (1978: 455)¹⁴, po kome se Solarićevo delo o poreklu Slovena navodno sastojalo od devet glava, odnosno: "Осмотреније поглавно Азије, Европе", и осам "позоришта": II: "Мала Азија"; III: "Тракија, Мизија, Дакија, вообште Гетија"; IV: "Илирија"; V: "Греција или Елада"; VI: "Италија"; VII: "Галија с Испанијом и с частију Британије"; VIII: "Германија с частију Британије и Сармација"; IX: "Скандинавија с частију Британије и Готи".

Taj spis, pod naslovom "Roda slavenskoga početak, razmnoženije, porode i izrodi", nalazi se u Arhivu SANU, inv. br. 162. (220), zajedno sa dva manja spisa (inv. br. 201 i 213 1/2) koja sačinjavaju beleške za spis o kome je reč (Kрстановић 1999: 180-181). Smatra se da ovo delo Solarić navodno nije izdao jer nije imao finansijskih sredstava, s obzirom da nije hteo da primi finansijsku podršku od svog prijatelja Lorda Guilforda. Činjenica je, međutim, da je smrt očigledno omela Solarića da ovo delo privede kraju, koje je na taj način ostalo nedovršeno i jednim dobrim delom nesređeno. Rukopis se sastoji od četiri sveske, i pisan je na italijanskom jeziku, a samo je naslov na slavenosrpskom: "Рода славенскога почетакъ, размноженіе, породе и изроди" (Лазаревић Di Giacomo 2010). Struktura dela, onako kako je naveо Dimitrije Vladislavljević, samo je delimično ispoštovana. Samo delo je potkovano dobrim naučnim aparatom, a kad je reč o Solarićevom методу, nije lako, međutim, razlučiti njegov filološki i etimološki analitički *modus operandi* jer je činjenica da oscilira između dalje i bliže etimologije. Brojni Solarićevi zaključci prate premise koje se postavljaju kao apsolutna potreba, nezavisno od stepena, a koje u izvesnim momentima nije moguće proveriti na bilo koji način; s druge strane пак, неке Solarićeve tvrdnje prate induktivni метод, u

¹⁴ Dimitrije Vladislavljević je autor sledećeg prevoda: *Приправа за историју свега свијета ради дјеце. Превео с њемачкога по А. Л. Шлецеру покојни Димитрије Владисављевић бивши учитељ при српској школи у Трсту а прегледао и на свијет издао Вук Стеф. Караџић*, У Бечу, У наклади Ане удове В. С. Караџића, 1864.

kome se primećuje izvesni stepen verovatnoće koju je moguće proveriti u odnosu na druge postavke i činjenice. Spis sadrži i metaetimološka razmatranja kao na primer kad kaže u uvodnom delu da će etimološke studije biti uvek od najveće važnosti kako za istoriju, tako i ta geografiju jer etimologija služi da se istraži poreklo i napredovanje raznih naroda, a ko ne želi da proučava knjige učenih, dovoljno bi bilo pročitati odrednicu *Etymologie* u *Enciklopediji*:

Lo studio etimologico è stato e sarà inogni tempo di somma importanza sì per la *Storia* che per la *Geografia*. Esso serve a rintracciare l'origine, i progressi e le varie vicende dei popoli, e ad ricoprire la più rimota antichità: a chi non avesse il tempo e la voglia di trascorrere su di ciò le dottissime dissertazioni del francese Debrosses, o dell'inglese Trembley, o dell'alemanno Eicardo, basterebbe che leggesse l'articolo *Etymologie* nell'*Enciclopedia*, onde rimanere pienamente convinto.

Svoje pravo da etimologizira Solarić zasniva na premisi da, u okviru tzv. prosvetene filologije, to mu omogućava činjenica da poznaje slovenski jezik od koga su se navodno razvili svi drugi jezici. A uzima u razmatranje i druge autore kao Platona, Aristotela, Varona, Kvintilijana, Festa, Hesihija, Leibniza, Le Clerca, Fréreta, Wahctera, Gerarda, Du Cangea, Muratorija, Maffeia, Lanzija, Deninu, kao i druge njemu savremene autore.

Namera je Solarićeva bila da se vrati daleko u prošlost i da razmotri poreklo Slovena proučavajući povest naroda iz Male Azije, Trakije, Ilirije, Grčke, Italije, Galije, Španije, Britanije, Germanije, Sarmatije, Galije i Skandinavije. Solarić započinje svoj traktat podatkom koji daje očigledno kao definitivn, a tj. da su u drevnoj Evropi postojale samo četiri glavne rase ljudi: 1. Iberi, koji su bili Mauri, poreklom iz Afrike, malobrojni, koji su osim u Španiju prodrli samo u Akvitaniju; 2. Kelti, najstariji stanovnici kojima se može otkriti trag, takođe malobrojni, koje su uništili potonje rase, kao kad bismo poredili narode Amerike i Evropljane koji su se tamo nastanili; 3. Kimbri, brojniji od Kelta; 4. Skiti, veoma brojni, rasprostranjeni po skoro celoj Evropi. Dodaje zatim da su bile i druge rase, ne toliko čuvene kao Hemli, Fini, i Laponi. Tri velika imena, takođe drevna, kao Gali, Germani i Sarmati, ne mogu se međutim odrediti kao imena posebnih rasa, s obzirom da se pod imenom Sarmata podrazumevaju skitski narodi, a skitski, kimbrijski i možda keltski narodi pod imenom Germani, dok se pod imenom Gali podrazumevaju takođe Skiti, zatim Germani koji su Skiti, neki Kimbri, te Kelti i Iberi. Solarić zatim nabroja da su s drugim azijatskim seobama došli novi narodi kao Jevreji, Huni, Bugari, Mađari, Tatari, Mongoli, Arapi, Jermeni, Cigani, no ime naroda koji nije drevan ali za koje je postojala opasnost da postane opšto ime za sve evropske narode je Goti. A četiri prvobitne rase Evropljana postoje još uvek, i od njih je skitski jezik osnova većini starih i modernih evropskih jezika, i taj jezik govore i slovenski narodi te je najrasprostranjeniji koji je ikad postojao na zemlji.

Solarić se postavlja suprotno stavovima autora koji su do tog trenutka ("fin' ora" – očigledna je Solarićeva namera da uvede inovaciju u dosadašnjem proučavanju porekla naroda i jezika) uobičajeno identifikovali Kimbre sa Keltima, no on ih tako ne identifikuje; isto tako se protivi uobičajenim stavovima koji razlikuju Sarmate od Skita, kao Slovene od skoro pravih Nemaca – Solarić ih međutim poistovećuje.

Ovde se Solarić nadovezuje na svoj prethodni spis o "Istovetnosti Skita i Sarmata, dokazanoj iz Pečaliji i iz Poslanija Pontiski P. Ovidija Nasona" koji je objavljen posthumno u *Letopisu Matice srpske* (1826/2-3) i koji sadrži stihove iz Ovidijevih *Elegija* i *Pisama s Ponta* koje je Solarić preveo na slavenosrpskii i čime je pravdao svoje teze. Na ovom mestu je napisao da bi u takvom Vavilonu jezika stvar bila "podobnejša"

[...] као да се данасъ, на примѣръ, при Адријатскомъ мору поставе на какавъ начинъ у стеченіе и промѣсность имена Іллырїи, Словинцы, Серби, Далматини, Дубровничани, Бокељи, Черногорцы, Ерцеговцы, Бошняни и пр. сва имена различна толико народа савершенно едноезычны, или паче истога еднога народа рагрананногъ. (Соларичъ 1826: 141)

I upravo je njegova glavna namera bila da te svoje stavove dokaže na osnovu istorije Evropljana ("a lume della Storia degli Europei"). Jer, kako veli, tri su parametra po kojima se određuje poreklo naroda: 1. veza za jezikom; 2. predanja koja su sadržana u drevnoj povesti; 3. sličnost običaja. Dokaz tome je neoboriva činjenica, po Solariću, da ako bi se na Rtu dobre nade našao neki narod koji govori slovenskim jezikom, to bi značilo da je on slovenskog porekla: "poiché se si trovasse al Capo di Buona Speranza un popolo che parlasse slavo, bisognerebbe ben ch'egli fosse di origine slava; questa verità è una di quelle che nulla può rovesciare [...]". Za Solarića je jezik dat jednom zauvek ili skoro zauvek – a što bi objasnilo i Solarićevu privrženost glagoljici kao prvom i osnovnom slovenskom pismu –, nepromenljiv je, ne trpi promene i nikakve radikalne izmene ne mogu uticati na njega: "Il linguaggio è una cosa invariabile; le rivoluzioni le più radicali non esercitano sopra di lui alcuna influenza." Da bi se jezik promenio, po Solariću su potrebna mnoga stoleća, no i pored toga jezik se na neki način menja samo spolja, dok osnovna struktura ne trpi nikakve promene: "Perché un linguaggio cangi, bisogna che parecchi secoli scorrano; ancora non cangia egli in qualche modo che di vestimenti; i principj costitutivi della sua essenza non provano alcuna alterazione." Solarić smatra da drevni autori nisu mogli uspešno razlikovati jezike i da je to veoma komplikovano, a Pallas, koji ga je, kako je gore navedeno, podstakao svojim istraživanjima da sastavi svoje *Rimljane slavenstvovanšije*, kao i drugi njemu savremeni pisci, prave velike greške. No ipak veliki broj knjiga koji je sastavljen vekovima i o velikom broju jezika daje modernima prednost u odnosu na stare autore da sude o evoluciji jezika i poreklu i napretku naroda. Stoga, upozorava Solarić, svaki put kad drevni pisci raspravljaju o jezicima, potrebno je biti veoma oprezan. Jer, po pitanju porekla naroda i sličnostima među njima, jezik je najnepogrešivija indicija, no u svim ostalim aspektima drevni autori su uporišna tačka i zahvaljujući njima mi poznajemo prošlost. Solarić dakle ustanovljuje da su drevni autori autoriteti u povесnim pitanjima: "È forza dunque stabilire, che le *autorità sono fatti in Istoria*." Na ovom mestu Solarić odbacuje filozofiju istorije koju je zasnovao Voltaire i nekoliko pisaca "prijatelja teorije" jer treba se uvek vraćati antičkim autorima s obzirom da kad se ti autori slažu oko neke činjenice, to znači da je njihovo svedočenje nepogrešivo i to je "istorijska istina". I iako još uvek nije moguće "geometrijski" dokazati tu istinu, isto tako je nemoguće dokazati da je lažna. A istina je jedna i dve suprotne tvrdnje ne mogu biti istinite istovremeno, pa stoga je istorijska istina ono mišljenje koje iako ga opovrgavaju neka druga mišljenja, ipak je u prednosti i nadmašuje druge: "[...] *verità storica*,

quella opinione che, sebben contestata da altre opinioni, lotta con vantaggio con queste ultime, e si stabilisce, in qualche modo, sopra i loro rottami." Treći dokaz, o uporednim običajima naroda, za Solarića je najnesigurniji jer se ne mogu postaviti na isti nivo razni narodi i njihove civilizacije.

Od četiti primitivne rase Evropljana Solarić razlučava da je najvažnija ona koja najviše zauzima staru i novu povest Evrope, a tj. skitska rasa, pa navodi ko Skite pominje: tako Homer u *Ilijadi*, XIII; Strabon koji govori o Skitima i Sarmatima; Eshil koji je, po Solariću, možda prvi koji je pomenuo Skite; Herodot koji u IV knjizi govori o Skitima i o Getima, pa tom prilikom ističe da se još od početaka istorije postavljalo pitanje oko Skita i Geta, kao da ih je razdvajala samo jedna reka: "Noi vediamo dunque, che fin dai primi tempi della Storia, è questione degli *Sciti* e dei *Geti*, come separati solamente da un fiume." Skiti su, "bez sumnje", kaže Solarić, predstavljali jedan određen narod koji je imao samo jedan jezik, skitski, iako je bio podeljen među sobom na rane dijalekte, upravo kao što su to danas dijalekti slovenskog jezika: "[...] una lingua, la *Scitica*, sebben divisa forse in dialetti, differenti fra di essi, come lo sono oggigiorno quelli della lingua Slava." A od Skita niko nije bio "kolosalniji", tj. veći ("[...] più colossale dello Scitico non vi fu giammai nessuno"). No, Solarić smatra da su Skiti i Geti isto ime izgovoreno na različit način ("[...] i nomi di *Sciti* o di *Geti*, che non sono [...] che un solo e medesimo nome differentemente pronunziato") i da su ih antički pisci naizmenično upotrebljavali, odnosno: Hesodot (IV, II); Strabon, Plinije, Ammianus Marcellinus (XXII, 8); Eshil (u svom *Prometeju*). Solarić nastavlja i navodi kako Ksenofont govori o Skitima kao najdominantnijem narodu u Evropi, a Herodot o sedam jezika Skitije, a Apolonije sa Rodosa (IV, 321) pominje pedeset skitskih naroda. Solarić zatim analizira Herodotove, Strabonove, i Lukijanove stavove i podvlači kako Herodot ustanovljuje razliku između Skita i Sarmata (IV, 20), no Solarić nastoji da to opovrgne ističući kako je skitsko ime posebno i kako su se nazivi menjali ali je narod isti. Herodot, međutim, koji po Solariću meša povremeno bajku i istoriju, kaže otvoreno da su takođe Sauromati koristili skitski jezik koji su loše govorili (IV, 117), ali su njegovi stavovi ipak protivrečni. Neke greške se nalaze i kod Efora, koji je na krivi put naveo i Dionisije iz Halikarnasa, no Efor je ipak izjednačavao Skite i Sarmate, kao uostalom Strabon, i njima su se suprostavili antički autori od Herodota do Jordanesa, no pisci, ako se se ne slažu sa Straboneom to ne znači da su protiv njega, već su samo delimično protiv njega. Solarić na ovom mestu pominje razne autore koji govore u korist njegove teze da su Sarmati i Skiti identični među sobom: Plinije (IV, 12) takođe identifikuje Sarmate i Skite, ali i Germane, pa bi to značilo da su Sarmati i Germani identični, a "moderni germanski" je prepun slovenskih reči; zatim Prokopije koji navodi imena Sarmata, Geta i Skita kao sinonime. Na kraju tog odeljka Solarić postavlja kao istorijsku činjenicu da su Skiti i Sarmati bili jedan isti narod: "*Ella è una verità storica, che gli Sciti ed i Sarmati non erano che una sola e medesima nazione.*" Druga istorijska činjenica je da je poreklo carstva Skita u Persiji i da je to najdrevnije carstvo na svetu, a da asirsko carstvo dolazi posle skitskog, te da su Skiti ili Geti, koji su identični sa Sarmatima, bili poreklom iz Persije, i da su odatle krenuli prema severo-zapadu: "*Ella è una verità storica, che gli Sciti o Geti, identici coi sarmati, furono originarij d'Asia, e vennero dalla Persia d'oggi, loro prima patria conosciuta, nell'Europa, avanzando per il nord-ovest.*" A prva naseobina Skita van zapadne Persije i van izlaska iz Persije je Kimerija na

istoku, na severu i na zapadu Crnog mora, ono što je Herodot opisao kao antička Skitija. Solarić se ne zaustavlja na istočnim Skitima i kaže da su antički Persijanci, kako beleže Herodot i Strabon, bili malobrojni i u stvari nisu bili Skiti.

Solarić zatim piše o Pelazgima kao Skitima, a i sami Grci su bili poreklom Skiti, potom metamorfozirani (Solarić u nekoliko svojih spisa zamera Grcima koji se odnose prema drugim narodima kao prema varvarima, s obzirom da smatra da su i sami Grci bili poreklom Skiti, dakle deo jedne velike zajednice). Dosta prostora posvećuje Herodotu koji razlikuje Sarmate od Skita, da bi analizom njegovih stavova opravdao te zaključke koji svakako nisu išli u korist njegovim tezama. Kroz Solarićeve teze se promaljavu, postepeno, dok piše svoju raspravu, stavovi da je slovenski jezik sarmatski, dakle daje kao nepobitnu pretpostavku da nije moguće nastaviti dalje razmatranje, pa je "lingua Slava cioè Sarmata". Takođe ne idu u korist njegovih teza stavovi Pinkertona koji razlikuje Sarmate od Skita, no daje za gotovo, kako ističe, da je "sarmatski" idiom u stvari slovenski idiom ("l'idioma *Sarmato* o *Slavo*"). Jer, kako podvlači, svi govore jezikom koji vodi poreklo od jednog jedinog jezika, koji često ni ne poznaju dovoljno, a taj jezik, kako mu je namera da dokaže u svom delu, koji je superiorniji nad drugima jeste slovenski jezik: "[...] tutti quanti parlano la lingua nata dalla sua, e che non conoscono estesamente e a fondo la medesima. Nel corpo di questa opera sarà dimostrato, che tale lingua superiore è la *Slava*."

Posle podužih i detaljnih razmatranja i upoređivanja raznih teza nekih autora, Solarić utvrđuje da su postojale tri glavne grane Skita koji su naselili Evropu: najstarija je pelagijska koja se iz Male Azije uputila u južne delove Evrope, idući prema severo-zapadu, u delove Germanije i Galije sve do Britanije (a to znači, po njemu, da su i sami Grci, kao i Rimljani, bili Skiti koji su potekli upravo od ove grane Pelažana); druga grana je getska, a treća sarmatska (koja potiče iz Pontijske Skitije) i te su se dve grane proširile u ostale delove Evrope, tj. getska je skoro paralelno otišla u smeru pelazgijske, a sarmatska prateći delom gorsku i kimersku, došla je do finskih naroda na severo-istoku.

Zanimljivo je šta Solarić kaže o Keltima koji su, kako navodi, bili u dodiru sa Kimbrima i okruženi svugde Skitima, te je od njih ostao keltski jezik, iskvaren i podeljen na dijalekte i koji danas nosi ime velški, kumrajski i bretonski. No, oko keltskog jezika vlada još uvek velika konfuzija i neznanje, s obzirom da se ime Kelta ugasilo. Solarić smatra da iako Grci i Rimljani nisu sačuvali u svojim predanjima nikakav pomen na boravak Kelta u Grčkoj i Italiji, svejedno se može argumentovati da su oni boravili u zapadnim Alpima s obzirom da je keltski jezik sačuvan među Valdežanima, a za Kelte se mogu smatrati i Japodi na severo-istoku Jadrana za koje Strabon (IV, 199; VII, 303) kaže da su u svoje vreme bili poluilirski, polukeltski narod. U tu svrhu prinosi primer da se u antičkoj Japidiji i u celoj Hrvatskoj stari ljudi, a naročito očevi nazivaju iz poštovanja *Japa*, *Japek* i *Japica*, kao što su tako svoje stare nazivali Grci: "Oggidi nell'antica Iapidia, e in tutta la Croazia, è uso comunissimo di chiamare i vecchi, e particolarmente i padri, come con un nome rispettoso, con quello di *Iapa*, *Iapek*, e *Iapitza*." No, za Solarića je bilo od velike važnosti da utvrdi da Kelti nisu bili iste rase kao i Kimbri i da su Kimbri govorili jezikom koji se danas (u Solarićevo vreme) naziva alemanski ili nemački, potpuno različit od keltskog.

Na ovom mestu Solarić tvrdi da su bile dve važne naseobine Skita od kojih su potekle tri skitske grane: jedna u Maloj Aziji, a druga u antičkoj Kimeriji, iznad Crnog mora. I upravo ova prva naseobina zanima Solarića i njoj namerava da posveti pažnju, ali i da ispita napredovanje svih Skita Evrope u šest velikih povjesno-prostornih scena. A s obzirom da su u Maloj Aziji Skiti bili civilizovani i da je prva civilizacija odande došla u Evropu, onda će i Mala Azija predstavljati jednu, tj. prvu i najvažniju povjesno-prostornu scenu, pa u tom smislu Solarić i definiše strukturu svog dela:

1.° l'Asia Minore, 2.° la Tracia, 3.° l'Illiria, 4.° la Grecia, 5.° l'Italia, 6.° la Gallia, con in parte la Spagna, la Britannia, e la Germania, 7.° la Germania e la Sarmazia, con in parte la Gallia, la Britannia e la Scandinavia; si aggiunge, 8.° la Scandinavia e la trapassata ambulante Gottia, con in parte tutta l'Europa, e un tratto delle coste d'Africa.

Konkretno je Iliriju po Solariću, kao što se vidi iz priloženog *Appendixa* poglavlja o Iliriji, naselila gore navedena prva grana Pelažana, a ime Ilirija ili Ilirik, vodi poreklo od *Illyris*, koje je bilo jedno malo mesto na Jadranu, na severo-zapadu od Epira, i vremenom je postalo veliko, pa se danas (tj. u Solarićevo vreme) odnosi na poluostrvo između Crnog, Egejskog i Jadranskog mora. Solarić se slaže sa Straboneom (II, 121; VII, 280, 303), te smatra pod Ilirijom sva mesta i zemlje, počev i uključujući Epir, koje okružuje Jadran, Cisalpska Galija ili Italija, Alpi, sve do vindelicijskog i helvetskog jezera; tu uključuje i oblast od Dunava koja obuhvata Vindelaciju, Norik, Panoniju, oblast između Italije i Germanije, i napokon od Mezije, Trakije i Grčke, uključujući i Dardaniju i samu Makedoniju. Ti trakijsko-ilirski narodi, ili Iliri nisu bili Kelti i to tvrdi Strabon (IV, 199; VII, 303), koji kaže da su *Japydes*, smešteni između Ilirije i Galije, bili delom Kelti, a delom Iliri. Horacije (Oda XI, l. II), međutim, ukazuje da su Iliri bili Skiti, i jasno je da su običaji Ilira bili isti kao i običaji Skita, i slični običajima Makedonaca i Grka. Henete ili Venete Herodot stavlja na Jadran, a po Pliniju su oni imali jezik koji se razlikovao od keltskog, što Solariću daje povoda da zaključuje da je taj jezik morao biti ilirski. Ilirskim jezikom po Solariću govore i Makedonci, identični sa Ilirima, i pomešani sa Epirotima, pa se vremenom Makedonija grecizirala, a prvobitni naseljenici Epira su u stvari bili Pelažani.

A posle prvobitnih Ilira, najmoćniji narodi koji su bili na Jadranu su sledeći: *Dalmatθ*, *Dalmatoi*, *Dalmitani*, koji po Straboneu (VII, 305) potiče od *Dalminium*, njihovog grada koji se danas naziva *Dumno*. Po Solariću ime *Dalmatinac*, tj. *Dalmata* ima najverovatnije sledeću etimologiju: *Zaholmtsi* > *Zahlumtsi* > *Zahlmatsi* > *Dalmatsi* > *Dalmata*, odnosno *Dalmitani* < *Zahlmitani* < *Zahlumita*, tj. onako kako je bilo poznato antičkim grčkim piscima. Grčki autori pominju stoga grad *Zanche* na Siciliji, koji se piše i kao *Danche*. Sa Dalmatincima su se graničili *Liburni*, jedno vreme najmoćniji na Jadranskom moru, a sa njima, pa opet, na Jadranskom moru i u Panoniji, graničili su se *Japydes*. Po Straboneu, navodi Solarić, ilirska obala se završava sa *Istrima*, koji su blizu Italije i Karnije. Ali to je bilo u njegovo vreme, kad je za careve Italija bila do Pule, a i Herodot ubraja među Ilire i Venete, koji su bili na Jadranskom moru i to potvrđuje Justin (XXIV, 4). A takođe po Straboneu (VII, 304), Karnijci su bili među Ilirima koju su primorci zvali Горнии, i potom Карси (od Кршъ) od strane Mlečana, odnosno od stanovnika u unutrašnjosti, tzv. Крайнии.

Na krajnjem severo-zapadu Ilirika, između Italije i Germanije, naseljavali su sledeći narodi: *Norici*, *Rhati*, *Vindelici*, *Brenci* i *Tenavi* ("već onda Iliri", Strabon IV, 198), zatim *Vennones*, *Licattii*, *Estiōnes*, i *Brigantii*, koji po Solariću izgleda da su *Брежанци*, *Брежанцы*, a *Estiōnes* dolazi od *Езеро*, *юзъ*, dok ime *Vennones* – *Vendones*, *Vindones*, i *Licattii* verovatno potiču od *Vinde-Lici*, tj. kako kaže Strabon (IV, 184), *Vindologi*, umesto *Vindelici*, pa su po Solariću *Logi* možda *Luji* (Lugii, *Лужацы*?). Ne može se po Solariću negirati stoga da su sve zemlje duž Baltičkog mora pa do Jadranskog imale jedno opšte ime, izgovoreno na razne načine: *Venedi*, *Vandali*, *Vindi*, *Veneti*, *Vindalici*, *Vindi*.

Van tih naroda su se graničili sa njima *Panoni* koji su, po Straboneu (V, 206) i Trogou kod Justina (XXXII, 3), takođe Iliri. Panonija se dakle prostirala do Dalmacije i graničila se sa Dalmacijom, Liburnijom i Japidijom, Norikom, i gornjom Moezijom. Niža Panonija je naročito interesovala Rimljane gde je bio grad *Syrmiium*, odnosno današnji *Срѣмъ* (*Срмъ*).

Na jugu Panona su bili *Autariata*, najrasprostranjeniji i najbolji narod Ilira (Strabon, VII, 307). Solarić navodi kako su po Straboneu *Ardiai*, *Sardiai*, *Vardeil* *Varadii*, koji su bili naseljeni između Jadranskog mora i *Autariata*, bili identični sa *Autariatima* i po imenu, jer to ime *Autariata* nije ništa drugo nego iskvareno produženje imena *Ardidi*, koje je pa opet iskvareno od *Adridi*, pa stoga *Adriata* (*Autariata*). Od tog imena potiču vrh *Ardea*, zatim *Adria*, tj. Jadransko more, i *Adria* i *Atria*, dva italska grada na Jadranskom moru, a možda i *Ardea*, ime jednog grada blizu Rima, kao možda i ime *Etruria*. Iz istog korena, po Solariću, vode poreklo *Jadera*, drevno ime Zadra, kod Liburna, i današnje *Jàdar*, ime jedne reke u Srbiji, kao i jedne "knežine" u Bosni čiji se stanovnici nazivaju *Jadrani*.

Solarić navodi još jedan narod, po Straboneu (I. VII, 308), *Hybriantes*, koji je po njegovom mišljenju etimološki u vezi sa Umbrima i Obrima. Nakon svega gore navedenog zaključuje kao istorijsku istinu da su prvobitni stalni stanovnici Trakije i Ilirije bili među sobom identični, odnosno da su to Mizijci-Pelazgi i Mizijci-Skiti.

Solarić nastavlja prateći Strabonea (VII, 292), koji pa opet citira Ptolomeja po kome su Gali, blizu Jadrana, u stvari bili *Japyder*, za koje se ne može razlučiti da li su bili Gali ili Kelti. Jedan deo Gala je došao u Ilirik i nastanio se u Panoniji i tu su pokorili Panone, zatim su stigli do Makedonije i napokon Grčke gde su ih slomili, pa je jedan deo otišao u Malu Aziju, drugi u Trakiju i odande se jedan deo zaustavio na ušću Dunava i Save i zvali su se *Scordisci*, a jedan deo se nastanio u Panoniji. Solarić je, kako sam citira, već naveo u I poglavlju da su Gali bili Pelazgi, identični sa Skitima. Kad je reč o njihovom jeziku, Solarić smatra da je identičan sa ilirskim, no da u Iliriji nije ostalo nikakvih elemenata tog stranog prisustva.

Ovo je prilika za Solarića da razmotri prisustvo rimskog jezika u Iliriku. Rimljani su ostavili brojne kolonije u Iliriku, no najznačajnija je samo Dakija, dok sve druge, one blizu Rimljana su nestale, osim nekih mesta u Makedoniji i gradova na Jadranu. Stoga se Solarić protivi onima koji smatraju da se u Iliriku širio jezik Rimljana zahvaljujući njihovim robovima jer ti robovi nisu bili Rimljani, niti su mogli širiti rimski jezik, a pre svega smešno prema njemu deluje teza Martinièra prema kome ime *Servia* potiče od rimskih sluga u Iliriku. A u doba kad se formirala rimska kolonija, Daci i Geti su govorili jednim žargonom koji Sloveni nazivaju

vlaški i koji sadrži rimske i slovenske termine. Po Solariću naziv *Vlah* je u drevno doba bio veoma raširen i tačno određen od strane ljudi, a vremenom je počeo da se odnosi samo na Italiju i Galiju, kako su ih mnogi Sloveni u Solarićevo vreme zvali. Kad su se Latini, pošto su se metamorfozirali u Rimljane, našli u Iliriji, ime Vlah, o kome Solarić nešto više govori u I poglavlju, dobilo je negativnu konotaciju i bilo je izjednačeno sa strancem, varvarinom i na kraju naseljenikom planina. Na ova dva poslednja načina neki put bivaju nazvani Sloveni grčke vere od strane Slovena zapadne vere u Iliriji, a i jedne i druge tako nazivaju Turci. Solarić se o terminu Vlah raspitivao kod Kopitara kako se vidi iz njegovog pisma slovenačkom filologu od 19.07.1819: "Ich bitte Sie, mir diese Fragen zu beantworten: Gibt es in der *walachischen* Sprache, außer *Latein*, *Slawisch*, *Griechisch*, etwas vielleicht *Ungarisch*, noch welche fremde ingrediens? Deutsche fundamental-Wörter, oder schon naturali sirte und di antica data deutsche Wörter, gibt es darin? Haben je die Ungarn oder die Walachen, die Deutschen *Scut* oder *Scutul* gennant? Wie nennen die Walachen gewöhnlich die Deutschen?" (Bonazza 1980: 324). Izgleda da mu Kopitar tada nije odgovorio, pa je Solarić pisao 17.12.1819. Vuku Stefanoviću Karadžiću koji je boravio u Beču da zamoli Kopitara da vidi da li u vlaškom jeziku ima rimskih, slovenskih i grčkih reči, i ako Vlasi sebe zovu Rumuni, kako zovu Slovene, a kako Grke, Mađare, Nemce, Italijane i Francuze (Стеф. Караџић 1988: 731).

Solarić zaključuje svoje poglavlje o Iliriji još jednom tvrdeći da je grana Pelazgana naselila Trakiju i Ilirik, ali i Grčku i Italiju. Uopšte govoreći, ako s jedne strane Solarić želi da vidi da ceo svet vodi poreklo od Slovena, s druge pak, ne želi, kao što je o tome pisao Hager, da vidi izvor celog sveta u Rusiji, već u Iliriji. A Ilirija nije za Solarića lako odredljiva stvar. Morao je Solarić imati velikih problema ako je s jedne strane želeo da istakne da je ilirski srpski jezik, a ako je s druge strane razlikovao Slaveno-Srbe od Slaveno-Ilira, ili pak tvrdio da ilirskim jezikom govore Dalmatinci, Bosanci, Hercegovci, Srbi i Slavonci, a znao i prevodio da Ilirik čine Slavonija, Hrvatska i Dalmacija. Ilirski je dakle srpski i srpski ilirski, ali ilirski nije samo srpski. Možda i nije čudno: s jedne strane su Solariću verovatno smetali termini kao *serviano* ili *shiavetto*, te je želeo da se terminom ilirski, koji je na zapadu bio učestao, pokrije i srpski, a s druge pak sam termin ilirski je imao vrednost nadkoncepta (*Überkonzept*) koji je, slično indoevropskom, obuhvatao u svoje okvire složene lingvističke i povesne entitete. I možda je ta jezička i konotativna složenost Solarića upravo i privlačila: čitajući i proučavajući njegove spise, teško je oteti se utisku da je pisao daleko bolje, gramatički korektnije i tačnije na italijanskom i drugim evropskim jezicima koje je poznavao, nego na svom maternjem, čime bi se u njegovom slučaju postavio u sumnju odnos L1 : L2. Ovim se otvara pitanje da li je u suštini Solarić u Italiji otkrivao svoj maternji jezik i svoju domovinu? Da li je osećao pretnju svom identitetu u okruženju koje ga je moglo odrediti kao "schiavo" i "servo"? Ta su se složenost, česta neprecizna definisanost i ujedno fleksibilnost termina *ilirski*, *Ilirik* i *Ilirija* koji su bezbolno određivali čas Hrvate, čas Srbe i druge, čak sve Južne Slovene i njihov geografski i konotativni opseg morale odraziti u Solarićevim spisima, pa tako i u rukopisu koji je bio namenjen italijanskoj publici, čime je Solarić nameravao da utiče na svest Italijana i drugih Evropljana i privuče pažnju na Slovene, i čime je verovatno želeo da zauzme određeno mesto među filozozima Evrope. Teza koju je postavio Solarić o poreklu Slovena bila je, nezavisno od činjenice što svoj spis na italijanskom nije uspeo da

dovrši i objavi, u samom početku određena na neuspjeh: trebalo je ubediti narode Evrope i šire da svi oni, zajedno sa jezicima, vode poreklo od Slovena i njihovi jezici od slovenskog, u stvari ilirskog, i tako usredrediti pažnju glavnih evropskih naroda na njihovu navodnu metamorfozu i poreklo. Trud koji je Solarić uložio da opravda svoje teze kao naučne svakako je vredan hvale i posebno delo na italijanskom o poreklu Slovena jeste potvrda mučnih filoloških razmatranja. Za nekoga ko je boravio u Veneciji i svakodnevno imao prilike da čuje kako Slovene nazivaju "robovima" ili pak "slugama" i time bivaju etiketirani kao narodi niže rase, moralo je biti bolno, što svakako objašnjava Solarićeva nastojanja. S druge strane, pak, povod, metod i sistem koji je Solarić pokušao da razvije odražavaju pretencioznu, preveliku i teško održivu ambiciju: Solarićevo vraćanje u daleku prošlost, u povesni, geografski i jezički mrak koji je zavijao brojne narode, poistovećuje se u suštini sa skoro neverovatnom namerom da se ispiše geneza čovečanstva jer u početku beše slovenska reč. Ako "bijaše na cijeloj zemlji jedan jezik i jednake riječi", onda je to morao biti slovenski i taj Solarićev put kroz (proto)slovensku prizmu je trebalo da ubedi evropske narode da sa druge strane Jadrana postoji jedan veliki narod, od koga sve potiče, *ab ovo*.

Capitolo Quarto.

Teatro Terzo.

I L L I R I A.

Naturalmente la medesima colonna Pelasgica dei Myris, che popolo la Tracia, diede anche all'Iliria i primi abitatori, fra i quali nel seguito, come fra i Traci, si calarono derivanti dalla colonna, Myso-Getica ossia Myso-Getica, e Myso-Sarmatica.

Quanto al nome d'Iliria o Ilirico, egli in origine era Myris, e non designava che un piccolo paese Adriatico al nord-ovest dall'Epiro; ma divenne col tempo colossale, e vale oggidi più di qualunque altro, onde appellarne tutta la penisola compresa fra l'Eurino, l'Egeo, e l'Adriatico. Per essere stato il nome d'un piccolo cantone, la sua etimologia è difficile, e poco interessa; quella negli Scrittori Greci sembrano frivola.

Noi, con Strabone, lib. II, pag. 121, VII, 280, 303, intendiamo qui per ~~l'~~Iliria, tutti i paesi, a partire dall'Epiro inclusivamente, ~~estremo~~ circondati dall'Adriatico, dalla Gallia Cisalpina od Italia, dalle Alpi, fino al lago dei Vin-

Početak poglavlja o Iliriji Solarićevog rukopisa "Roda slavenskoga početak, razmnoženije, porode i izrodi"

APPENDIX¹⁵:

Capitolo Quarto.
Teatro Terzo.
ILLIRIA.

Naturalmente la medesima colonna Pelasgica dei Mysi, che popolò la Tracia, diede anche all'Ilirica i primi abitatori, fra i quali nel seguito, come fra i Traci, si calarono dei rami delle colonne, Myso-Getica ossia Myso-Scitica, e Myso-Sarmatica.

Quanto al nome d'*Illiria* o *Illirico*, egli in origine era *Illyris*, e non disegnava che un picciolo paese Adriatico al nord-ovest dall'Epiro; ma divenne coi tempi colossale, e vale oggidì più di qualunque altro, onde appellarne tutta la penisola compresa fra l'Eusino, l'Egeo, e l'Adriatico. Per essere stato il nome d'un piccolo cantone, la sua etimologia è difficile, e poco interessa; quelle negli Scrittori Greci sembrano frivole.

Noi, con Strabone, lib. II, pag. 121, VII, 280, 303, intendiamo qui per *Illiria*, tutti i paesi, a partire dall'Epiro inclusivamente, circondati dall'Adriatico, dalla Gallia Cisalpina od Italia, dalle Alpi, fino al lago dei Vindelici, dei Rhoti e degli Helvetii; dal Danubio poi, compresevi la Vindelicia, il Norico, e la Pannonia, fra l'Italia e la Germania; ed alla fine dalla Moesia, dalla Tracia propria, e dalla Grecia* [* Vedete nel capitolo precedente, Strabone, lib. VII, pag. 311], inclusevi la Dardania** [** Strabone, lib. VII, pag. 305, 308] e la Macedonia stessa. Alcun dubbio, che non si estendessero sopra la più gran parte di questa contrada le immense nazioni dei Traci d'Erodoto, il quale, lib. V, c. g, dice, che di là dall'Istro, la Tracia aveva una estensione infinita.

Che queste nazioni *Traco-Illiriche*, o gl'*Illirj* non erano Celtj, ci garantisce Strabone col dire, lib. IV, pag. 199, e I. VII, p. 303, che i *Japydes*, situati fra l'Ilirica e la Gallia, erano in parte Celti, ed in parte Illirj. Orazio, Oda XI* [*Livio, lib. XLIII, c. 20.], l. II* [* Quid bellicosus Cantaber, et *Scythes*, Hirpina Quineti, cogitet, *Adria Divisus objecto*, remittas etc.], c'insegna, che gl'Ilirij erano *Sciti*. Noi abbiamo provata l'identità dei Traci, dei Pelasgi, dei Mysi, e degli Sciti, come ancor quella dei Traci e dei Macedoni: or dai dettagli, conservatici negli Autori antichi, della guerra di Filippo di Macedonia, con cui conquistò l'Ilirica e le impose delle condizioni, egli è chiaro, che i costumi degl'Ilirj erano assolutamente gli stessi che quelli degli Sciti, e simili a quelli dei Macedoni e dei Greci* [(In più d'un passaggio di Carzio rilevasi, che la lingua dei Macedoni era Ilirica corrotta colla Greca.)]. Gli *Eneti* o *Veneti*, di Erodoto, lib. V, c. g, e I, 196, mette sull'Adriatico fra gl'Ilirj, avevano, secondo Plybio, lib. II, una lingua differente dall'idioma Celtico, e venivano spesso messi in azione nelle tragedie Greche: che lingua, so non l'Ilirica, Tracia, Mysia, Scitica?

Benchè gl'Ilirj siano stati contigui ai Greci, che siano stati conquistati dai Romani 227 anni circa avanti G.C., e che Appiano abbia scritto la sua *ΙΑΛΥΡΙΚΗ*, la storia di questo grande popolo è scurissima. Buat, uomo di grandissimo merito, ha raccolto con cura tutto quel che poteva avere relazione alla storia d'Ilirica* [* Histoire ancienne des peuples de l'Europe, tom. I, II.].

¹⁵ Sve izvorne beleške prisutne u autografu su ovom prilikom unesene u sam tekst, u uglastim zagradama, sa oznakom beležaka koje je dao sam autor.

Il nome di *Makedoni*, prima *Mygdoni*, secondo ogni apparenza, non era altro che *Moedi*, *Moesi* o *Mysi*. Justino, lib. VII, c. 1, dice, che i primitivi Macedoni erano *Pelasgi*, e che la loro regione chiamavasi *Boeotia*. In vece di *Boeotia*, Vossio trova, che è da leggersi *Poeonia** [*In nota ibid: Peyraredus, vir doctus, putabat legendum *Poeonia*, non *Boeotia*. Optime. Confimant ejus lectionem Polybii excerpta, et Livius lib. XL, c. 111.]; la quale ancora al tempo di Trogo Pompejo, era una porzione della Macedonia. Gli assidui certami dei Macedoni coi Traci e cogl'Illirj, notati in Justino, lib. cit., c. 2,† [†e coi Dardanii, come accennammo sopra in Tracia], non ebbero luogo se non a misura che i Macedoni, degenerando dalla razza comune, metamorfosavansi in Greci. Ciò costò poi ai Greci, dopo un oragano di vanagloria, travagli infiniti. Strabone, lib. VII, pag. 316, parlando del suo tempo dice: "Altri nominano Macedonia tutto quello che è fino a Corcyra, rendenone insieme questa ragione, che tutti vi usano parimente la portatura dei capelli, il linguaggio, il + [+ N3] [+ (Plutarco, in Pyrrho, dal re Tarryta.)] vestire, e le altre così fatte cose. Molti vi parlano due lingue."

Quali lingue, se non l'Illirica e la Greca? Oltre ai detti Macedoni, identici cogl'Illirij, permisti cogli Epiroti, con costoro, dice Strabone, *loco cit.*, sono mischiate le genti *Illiriche*, che stanno verso la parte di mezzogiorno della montagna, e quelle che sono situate sopra il golfo Jonio; perciò che il paesi d'Epidamno o Dyrrhachio e d'Apollonia, fin' ai monti Cavarnj* [†(чернїи. Черна Гора)], è abitato da' Byllioni, dai Falantii, dai Parthini, e dai Frigi. "Dall'altra parte, l'Epiro, come la Macedonia, in forza d'aver avuto Greci† [†o grecizzati] i Regnanti, si *grecizò* per tempo, e più della Macedonia. Rimontando all'origine, i primitivi abitatori dell'Epiro erano gli stessi che quelli della Macedonia e della Tessalia, cioè i *Pelasgi*."

Strabone, F [F lib. V, pag. 212, dice, che molti hanno appellato Pelasgiche le genti dell'Epiro. Egli poi] lib. VII, pag. 317 e 318, cita Hesiodo, il quale dice, che Dodona fra le querce era la sede dei *Pelasgi*; cita poi Suida, dietro al quale da Scotusa, città *Pelasgica* in Tessalia, fu trasportato il tempio o l'Oracolo di Giove a Dodona, e dice, che per ciò Omero cantò: "O Dodoneo *Pelasgico* Re Giove." Cita ancora, ibid., e lib. IX, pag. 386, Eforo, secondo il quale l'Oracolo di Dodona fu edificato dai *Pelasgi*. "E che, sono parole di Strabone, VII, 317, gli abitatori intorno al tempio di Dodona sieno stati Barbari, lo dichiara Omero stesso, dalla maniera del vivere loro, dicendo, che non si lavavano i piedi, e dormivano in terra (o chiamandoli sparcipodas, et humi stabulantes)."

"Se poi, prosegue Strabone, conviene chiamare quei Barbari *Helli*, come vuole Pindaro, o *Selli*, come stimano stare scritto in Omero, non si può ben giudicare, essendo dubbio nella scrittura. Philochornus dice, che il luogo circostante a Dodona si chiama *Hellopia*, come anche l'Eubora; ed attesta ciò da Hesiodo* [*Floribus Hellopia pratisque decora nitescit, Cujus in extremis Dodone est condita campis.]: Brilla di prati e di fiori adorna l'Hellopia, nei cui campi estremi è edificata Dodona. E, al dire d'Apollodoro, pensano, che questo luogo sia così chiamato dalle paludi [holeo, palus], che sono intorno al tempio." Il nome di *Helli* dei Pelasgi intorno a Dodona, e quello di *Helleni* d'una tribù Pelasgica della Tessalia, da cui, come vedremo, ebbero ad appellarsi tutti i Greci, sono stati senza dubbio un solo e medesimo nome. È assai meno probabile, che questo nome derivasse dalle mentovate paludi, che dalle pianure Tessaliche, e dai campi e prati vicini a Dodona:

onde egli sarebbe propriamente, da *Cela*, *Selli* e *Ce*[...] ([...]). Ciò conferma ancora Aristotele, *Meteorol.* lib. [†]I, c. 14, dicendo, "che in quella parte che (al suo tempo) chiamavano l'*antica Ellade*, situata intorno a Dodona e al fiume Acheloe, abitavano i *Setti*, e quelli che (al tempo del diluvio di Deucaliona) appellavansi *Greci*, e al suo tempo *Helleni*."

Dietro a Justino, lib. XVII, c. 3, i primi regnarono nell'Epiro i *Molossi*; nome certamente lo stesso che quello di *Volossi** [*Secondo Vossio, in nota sub cap. 1. libri XV. Justiniani, in moltissimi nomi la μ fu mutata in β e viceversa. // Theopompo in Strabone, lib. VIII, pag. 313, contò quattordici genti degli Epiroti, di cui le più celebri, secondo l'ultimo, erano i Chaones ed i Molossi, come quali un tempo avevano tenuto il regno di tutta la terra Epirotica; prima però i Chaones, e poscia i Molossi: presso questi era l'Oracolo di Dodona, dopo essere stato, *ibid.* pag. 318, nei secoli pristorici sotto i Thes[...][†], ([†] che, secondo Erodoto, l. II, c. 56, erano Pelasgi.), Le dotte genti, come pure le tantissime altre dell'Illiria, della Tracia, ec., notati dagli Autori, non erano se non più o meno grandi comunità o stabilimenti territoriali separati, con un capoluogo, o con un nome speciale. A chi riusciva d'estendere il suo dominio sopra degli altri, vi estendeva in un anche il suo nome. Tale fu l'origine e la sorta anche del nome d'*Illirj*. // Il suddetto nome di *Chaona*, unito a quello di *Ciconi* d'una popolada di Tracia, sembra essere stato identico col nome di *Cabri* e *Canconi*, proprio ai Pelasgi.] *Volsci*, ossia Pelasgi. Vi venne poi, dopo la rovina di Troja, Pyrrhys, figlio d'Achille, dal quale essi furono detti prima *Pyrrhida*, e poscia *Epirotii*. Ma, con buona pace di Justino, questi ultimi due nomi, uniti a quello un poco più sopra menzionato di *Frigi* Illirici, non sono che soprannomi desunti da un paese *bruciato*, quale è stato antichissimamente l'Epiro. La stessa lingua Mysia (Scitica o Pelasgica) nell'Asia Minore o nell'Illiride, potè ben, per noneguale motivo, produrre qui e là lo stesso nome di *Frigi*, senza che questo dovesse venirci di là con una speciale immigrazione. La lingua Greca creò il nome di *Pyrenthi*, dal pari che quello di *Pyrrhidθ*, senza che vi sia alcuna memoria d'una migrazione dei *Pyrrhida* sopra i monti dell'Iberia.

Dopo gl'Illirj proprj, i potenti popoli antichi sull'Adriatico erano i seguenti. I *Dalmatθ*, *Dalmatoi*, *Dalmitani*, così detti, secondo Strabone, lib. VII, pag. 305, da *Dalminium*, loro ampla città, oggi *Dumno*. È molto probabile, che il nome di *Dalmata*, sia *Zaholmtsi*, *Zahlumtsi*, e poi corrotto *Zahlmatsi*, *Dalmatsi* ed in fin *Dalmata*: *Dalmitani*, da *Zahlmitani*, cioè *Zahlumita*, nome noto negli Scrittori Greci più moderni. Abbiamo negli Scrittori la città di *Zanche* di Sicilia, scritta *Danche*. Forse gli *Elimišti* chiamavansi in origine *Hlumita* ossia *Hlumitsi*, da *Holm*, colle, monte. – Coi Dalmati confinavano i *Liburni*, i più poderosi un tempo per mare Adriatico. Nella Liburnia, Callimaco, secondo Plinio, lib. III, 25, collocava un popolo chiamato *Penketi*. – Contormini ai Liburni, all'Adriatico, ai Pannonj, e che quasi circondavano gl'Istri, erano i *Japydes*, situati, secondo Strabone, lib. VII, pag. 303, 304, nel monte Albio, detto anche Albia, ultimo delle Alpi, ove si permiscevano la nazione Gallica e l'Illirica. Questo miscuglio, ossia i *Japydes*, erano, *ibid.* armati alla Gallica, e stigmatici come gli altri Illirj e Traci. – Strabone, *loco cit.*, termina il littorale Ilirico cogl'Istri, vicini all'Italia ed ai Carni; ma ciò era al suo tempo, quando, al dire suo, gl'Imperatori estesero l'Italia fino a Pola, città d'Istria. Più anticamente, come Erodoto, I, V, annovera i *Veneti* agl'Illirj, questi ultimi estendevansi, dagl'Istri ancora intorno a tutte le mare[?] sono dell'Adriatico.

Ciò viene confermato da Trogo in Justino, lib. XXIV, c. 4, ove le dette marenne sono chiamate *sinus Illyrici*. E quindi, venendo da Strabone, lib. VII, pag. 304, in questo tratto Illirico, Tergesta* [+ торжище.] chiamata *pago Carnico*, i *Carni* ancora comprendevansi fra gl'Ilirj; detti in origine probabilmente, o dai marittimi, *Горниѹ* cioè montani, come nei tempi più moderni furono chiamati *Карси* (da *Кршъ*) dai Veneziani; ovvero dagl'interni *Крайниѹ* cioè abitanti negli ultimi limiti, come ci attestava sembarno oggidì i nomi di *Крайнцы*, e di *Каринтяни* (*Кòруицы?* *Кришцы?*).

Nell'estremo nord-ovest dell'Illirico, compreso fra l'Italia e la Germania, ovvero fra le Alpi, il grande lago del Reno, ed il Danubio, abitavano i seguenti popoli maggiori, suddivisi al solito in parecchi minori. I *Norici** [*Il nome di *Norico*, come pure quello di *Noreja* d'una città nel Norico, e d'un'altra nei Carni, sembrano derivare dalla voce illirica o slava *nòra*, antro, cava, sotterraneo: è nota la quantità di caverne e di cave di metalli in quei monti, ne fanno menzione anche gli antichi.* (E al rapporto d'Omero, *Iliad. lib. II*, ov'egli parla dell'*acciajo norico*, il *Norico* fu nei tempi ben antichi non solamente noto, ma anche abitato da uomini che sapevano lavorar il ferro, e dargli una politura che Omero loda nelle armi adoperatene nella guerra di Troja.) *Secondo Strabone, l. V, p. 206, in *Noreja* (Carnica?) erano artigiani da purgare l'oro, e da lavorare il ferro.] che, situati al nord e all'ovest dei Carni, toccavansi da questa ultima parte coi Veneti. Ai Norici erano contigui sulle sommità delle Alpi i *Rhati*, i quali da un lato inclinano verso l'Italia toccavano gl'Insubri, e dall'altro fiancheggiati dai *Vindelici*, estendevansi con essi fino agli Helvetii e al Reno. I *Rhati*, secondo parecchi Scrittori, erano dei Tusci, ritagliati dai Galli, e rifuggiti nelle Alpi sotto il duce *Rhato*, da cui ebbero il nome (?). I *Vindelici*, che cominciavano dal lago del Reno, abitavano, come pure i Norici, le inferiori ed esteriori parti delle Alpi, per la maggior parte, coi *Brenici* ed i *Tenavi*, "questi già Illirici" come dice Strabone, lib. IV, pag. 198. Tutte queste nazioni scorrevano sempre la vicina parte dell'Italia, degli Helvetii, dei Segnani, dei Germani, e dei Boji, fino ai Pannonj. Fra le altre genti dei *Vindelici* quivi marcheremo i *Vennonnes*, i *Licattii*, gli *Estiõnes*, ed i *Brigantii* che diedero il nome al mantovato lago del Reno. I *Brigantii* sembrano *Брежанѹ*, *Брежанцы*, ripareses; e gli *Estiones*, da *Езеро*, *юзь*, accoli del lago. Ma i nomi di *Vennonnes* – *Vendones*, *Vindones*, e di *Licattii*, hanno evidentemente composto quello di *Vinde-Lici*. Leggesi in Strabone, lib. IV, pag. 184, *Vindologi*, in vece di *Vindelici*: forse i *Logi* furono i *Luji* (Lugii, *Лужацы?*), grande popolo, menzionato dallo stesso Autore, l. VII, p. 281, sotto Marobudo re dei Macomani. Non si può negare, che anticamente per tutti i paesi lungo il Baltico, dall'estremo est di questo mare fino all'Elba, e per quelli estesi di là fra il detto fiume, e la Pannonia, verso il sud, fino alle Alpi, al lago Brigantino* [*Lacus Bodanus, *Boden-See*, nome più moderno di quel lago, ma che probabilmente gli veniva dato ancora dagl'indigeni i più antichi, non è altro che la voce illirica *Vòda*, acqua. Presso gl'Ilirj, non un *lago* soltanto, ma anche il *mare* chiamasi talvolta semplicemente *Vòda*: ne servono d'esempio i *Vodoli*, in una nota al Cap. I. // (*Lacus Vadymenis*)], ed all'Adriatico, sia stato un solo nome generale, variamente pronunziato, quello cioè di *Venedi*, *Vandali*, *Vindi*, *Veneti*, ec. ec. I *Norici* stessi, che confinavano coi Veneti Adriatici, e coi Vindelici, non erano altro che *Veneti*, *Vindalici*, *Vindi*. Quest'ultimo nome si perpetuò loro in parte (nella Marca Vindica) fino ai giorni nostri: e ch'egli non vi sia venuto solamente nei tempi bassi dell'impero Romano, lo attesta il nome, più

antico, della città Norica di *Vindoniana* o *Vindobona*, detta così dai *Vindi*, *Vindoni*, o dai *Vindo-Boji** [*Il nome di *Бечъ*, che gli Slavi meridionali danno a Vienna, sembra essere derivato da *Boji*, *Бойцы*; градъ *Бойчій*, *Боечій*, e di là *Боечь*, *Бечъ*, come *Славенскъ* di Russia], o *Vindo-Pani*.

Fuori delle dette genti, erano ancora i limitrofi *Pannonj* che, secondo Strabone già sopra citato, e lib. V, pag. 206, e Trogo in Justino, lib. XXXII, c. 3, annoveravansi fra gl' Illirj. La *Pannonia* che, dietro a Strabone, l. VII, p. 304, 307, estendevasi fino in Dalmazia, aveva per confini i monti Adris, Bebio, ed Albis, ovvero la Dalmazia, la Liburnia, la Japydia; il Norico, il Danubio fino alla confluenza del Savo, indi la Moesia superiore[†] [[†]o fino al monte Scadro]. Dividevasi in Aquilonare al nord dal Dravo, in *Meridiana* al sud dal Savo, ed in *Media* o *Savia* fra i due fiumi: ognuna era *alta*, e *bassa*: di là la *Pannonia* nel plurale. La media più delle altre interessò i Romani, specialmente la bassa, ove, nella concorrenza dei Moesi, dei Pannonj, e dei Jazygi *Sarmati*, era la città di *Syrmiium*, da cui oggidì quel cuneo di paese chiamasi *Срѣмъ* (Срмъ).

Al sud dei Pannonj erano gli *Autariata*, il più ampio ed il migliore popolo degl' Illirj; Strab. l. VII, p. 307. Tenevano un tempo fino nei Triballi che distrussero. Gli *Ardiai*, *Sardiai*, *Vardei** [*Plinio, lib. III, c. 22, chiama *populatores Italiis* i Vardei.], che Strabone, ibi. P. 305, dice essere stati chiamati *Varadii* dai più moderni, e che erano situati fra l'Adriatico e gli *Autariata*, erano identici con questi ultimi anche pel nome; perchè il nome di *Autariata* non sembra che una prolungazione corrotta di quello di *Ardidi*. Or anche questo è corrotto da *Adridi*, onde *Adriata* (*Autariata*). Il nome di *Ardea* (αρδέα) della regione degli *Ardithi*, situata sul monte *Adrio*, deriva infallibilmente da quest'ultimo nome; come ne derivano ancora *Adria*, denominazione del contiguo mare; *Adria* e *Atria*, nome di due città itale sull'Adriatico; e fors'anche *Ardea*, nome d'una città non lontana da Roma, e più antica di essa; come ancora il nome di *Etruria*. Da una medesima radice* sembrano ancora derivare, *Jadera*, nome anteriore di Zara, nei Liburni; e l'odierno ancora *Jàdar*, nome di un fiume nella Serbia, e d'un altro, non che di una *Кнежина*, nella Bosna, i di cui abitatori tutti chiamansi *Jadrani*.

Fra gli *Ardidi* ed i *Dardanj*, Strabone, l. VII, p. 308, colloca un popolo chiamato *Hybriantes*. Questo nome sembra essere, corrotto, identico con quello di *Umbrici* d'un popolo Illirico, ch'Erodoto, lib. IV, c. 49, pone nella medesima plaga incirca. Corrispondono a questo nome quello d'*Umbri* d'Italia, e quello d'*Obri* di Saramazia, di cui fa menzione Nestore, annalista Russo.

Dietro al fin qui esposto, *Ella è una verità storica, che i primitivi stabili abitatori come della Tracia, così pure dell'Illiria, comprese fra i limiti da noi accennati, erano tutti identici, Mysi-Pelasgi e Mysi-Sciti.*

Strabone, lib. VII, pag. 292, cita Ptolomeo figlio di Lago, dietro al quale i *Galli*, vicini all'Adriatico, mandarono ambasciatori ad Alessandro figlio di Filippo, in occasione della guerra ch'egli aveva fatta ai Geti. Quelli *Galli* sembrano essere stati i *Japyder*, dei quali, come già osservammo altrove, non si può decidere, se erano *proprij Galli*, o *Celti*, servendosi gli antichi Scrittori di questi due nomi spesso indistintamente.

All'incontro, nel tempo dei successori d'Alessandro, una divisione considerabile dei *Galli*, rifluenti dall'Occidente all'Oriente, venne nell'Illirico e si stanziò in

Pannonia. Ivi, è Trogo in Justino che ci riferisce tutto questo, domati i Pannonj, e fatte per molti anni varie guerre coi confinanti, essi, favorendoli la fortuna, in due colonne piombarono sopra la Grecia e la Macedonia, distruggendo tutto col ferro, e vendendo il loro nome terribile. A più riprese guastarono la Macedonia, fugarono le armate dei Geti e dei Tribulli; ma alla fine in Grecia, nell'impresa contro Delfi, furono totalmente rotti. Una porzione ne passò in Asia Minore, ove divenuta numerosa, servì ai belligeranti da mercenaria fiera e amante di prede, finchè si stabilì,[†] [[†]277 anni avanti G.C.,] laddove in poi esistette la *Gallogrezia* o *Galatia*, detta così dal loro nome, e dalla Grecia onde erano venuti, o perché furono permisti coi Greci d'Asia. Un'altra lor porzione superstita sotto Delfi, fuggitiva in Tracia, ripigliò la via, onde era venuta, per l'antica patria; se ne staccò una qualche parte, che si stanziò alla confluenza del Danubio e del Savo, e volle essere chiamata *Scordisci*. Dei *Tectosagi*, quelli cioè che ritornarono in patria loro Tolosa, un non mediocre popolo ritornò in appresso per l'amore delle prede nell'Illirico, e si stanziò in Pannonia.

Strabone, quanto alle genti Galliche nell'Illirico, colloca nei Norici i *Taurisci*, detti, secondo lui, da alcuni anche *Ligyrisci*; e in unione con essi mette i *Boji* fino alle rive del Danubio, ove assiduamente guerreggiavano contro i Daci, vale a dire contro i Jazygi: cita Pos[...].id[...].onio che asseriva, aver prima abitato i *Boji* nella selva Hercynia; e dice, che tanto i *Boji*, che i *Taurisci*, furono interamente deleti da Boerebista, Geta, potente sovrano dei Daci e dei Geti. Colloca poi, ove anche Trogo, all'Istro i *Scordisci* [(Scardo, Scodrus, Scodra; Skrad)]; li fa tenere parecchie isole di quel fiume, e divisili, ne mette i *piccoli* di là dell'Istro, contermini ai Triballi ed ai Mysi; e dei *grandi* dice, che s'erano dilatati fino agl'Illirj proprj, a Poeoni, ed ai Traci, che con questi ultimi e cogl'Illirj vivevano promiscuamente, e che dai Daci erano spesso associati all'uopo delle guerre; alla fine che dai Romani furono distrutti.

Noi provammo nel Cap. I, che i Galli erano *Pelasgi*, identici cogli *Sciti*, e che formavano la testa della colonna Pelasgica, la quale ebbe ad affrontare e a cacciar innanzi i Celti, i Cimbri, e gl'Iberi. In fatti, Plinio, III, 20, c'insegna, che i *Taurisci* erano gli stessi che i *Norici*, i quali erano Illirj Pelasgi o Sciti. E Tito Livio, XL, 57, dice, che gli *Scordisci* parlavano la medesima lingua che i Bastarni, i quali erano Sciti. Egli è assai probabile, che i *Galli* d'Illiria (e d'Asia Minore), nel lungo e dintorno giro che fecero all'estremo Occidente, per avervi toccato, anzi da conquistatori strascinato con essi dei Celti, dei Cimbri, e degl'Iberi, poterono ben avere una lingua non poco *collaviata*; ma siccome in questa lingua doveva predominare la parte *Gallica* (Livio, cit.), identica coll'Illirica, non ne rimase nell'Illiria alcun vestigio d'un gorgo straniero. Sembrerà forse, per un tale affetto, troppo rimota l'epoca, a cause contrarie molte: ed il gergo di lingua Romana fin' in oggi nell'antica Dacia e la Gezia, che furono teatri di ben maggiori vicende?

Arrestiamoci un poco a proposito della lingua Romana nell'Illirico. Cicerone, nell'*Orazione per Archia*, dice: "Graeca in omnibus fere legantur genti bus; latina suis finibus, esigui sine, continentur." È vior quel che S. Agostino* [*De Civ. Dei, lib. XIX, c. 7 (3, ?).], nato 354 anni dopo G.C., dice, cioè: "Opera data est, ut imperiosa civitas, non solum jugum, verum etiam linguam suam, domitis gentibus per pacem societatis imponeret." Ma ciò non ebbe mai un effetto generale

nell'Ilirico, malgrado anche parecchie colonie che vi piantarono i Romani* [(come le odierne colonie Tudesche in Ungheria)]. Di quelle colonie, evidentemente non fu significante se non quella sola della Dacia* [Entropius, Rar. Roman. lib. X, in *Æl. Adriano.*], avendovi essa fatto presa, mentre tutte le altre, più vicine ai Romani, sparirono, eccettuatine piccioli avanzi salvatisi nei monti di Macedonia, e le città sull'Adriatico; se mai anche quelli avanzi non vi furono per qualche avventura posteriormente gettati dalla Dacia. Mal ragionano coloro che vogliono propagata nell'Ilirico la lingua dei Romani, mediante i loro *schiaivi* di ambedue i sessi, parte *addicti gleba*, parte *ad metalla damnati*, della cui moltitudine parlano, Seneca¹: [1-De Clement. lib. I, § 24.]; Sigonio²: [2-De Jure anitq. lib. II, c. 14; Instit. lib. I, tit. 6, 7.]; Pignori³: [3-De Servis]; e S. Girolamo⁴: [4-Epist. ad Eustochium.]; e di cui un gran numero ne fu nell'Ilirico: dissi, male; perchè i schiaivi Romani non erano certamente Romani, nè atti a propagare la lingua Romana. È ridicola di alcuni, con Martiniere* [*Diction. Giograph. Esclavonie.], la derivazione del nome di *Servia* da quelli servi Romani nell'Ilirico. Su di ciò discorreremo altrove.

Del resto, per sapere quale lingua parlassero i *Daci* ed i *Getti*, † [† per conseguenza anche i *Moesi*, ec.] all'epoca che vi venne la colonia Romana, abbiamo nel gergo di questa ultima, ivi formato, ed oggi detto il *Rumugnesco*, uno dei più luminosi e più parlanti documenti, che si possano desiderare nella Storia. Quel gergo, chiamato dagli Slavi il linguaggio *Valacco*, non presenta, nel suo grosso, che vocaboli *Romani*, e *Slavi*; tutto il resto è aggiunta di data più moderna.

Il nome di *Valacco*, cioè, *Pelasgo*, *Latino*, *Gallo*, fu anticamente estesissimo, e fra tutti i М8жи ben determinato e distinto; posteriormente essi l'applicarono alla sola Italia e Gallia, ciò che parecchi Slavi fanno fin' oggi. Dopo il riflusso dei *Latini*, metamorfosati in *Romani*, nell'Iliria, il nome di *Valacco* vi ebbe, nel parlar comune, l'odioso significato di *straniero* cioè *barbaro*, di *malevolo*, ed infin di *crudo abitator delle montagne*. Nei due ultimi significati quel nome viene talvolta applicato agli Slavi di rito orientale da quelli di rito occidentale nell'Iliria, e ad ambi e due dai Turchi. Vedetene alla fine del Cap. I.

La colonna Pelasgica, che popolò la Tracia e l'Ilirico, popolò, come andiamo a vedere, ancora la Grecia, e l'Italia, parte costeggiando e parte tragittando l'Adriatico. Quel suo ramo, che si portò per la parte nord delle Alpi, e che vi popolò il nord-ovest dell'Ilirico, avanzossi fin entro la Celtica, poscia detta *Gallia*, e così internettò i Celti che tenevano l'Italia settentrionale. È chiaro, che il detto ramo di *Pelasgi* o *Galli* si era stabilito nella Gallia poco meno di 1000 anni av. G.C.; perchè secondo Trogo in Justino, il quale, lib. XXXII, c. 3, dà Tolòsa per patria a quelli *Galli* che, retrogradi all'est, piombarono 500 anni circa av. G.C. sopra i Celti in Italia, essi ne ritornavano, lib. XX, c. 5, e XXIV, 4, in numero di 300,000, per le assidue intestine dissensioni a motivo che non li comprendevano le terre che li avevano generati. Per pervenire a tanta moltitudine prima di 500 anni av. G.C., nella spaziosa Gallia, ove non vi erano nel resto che gli a proporzione modici Celti ed Iberi ci vollero naturalmente quelli 500, o almeno 400 anni anteriori. All'epoca di quelle retrograde mosse Galliche circa, sembra la colonna *Sarmato-Scitica* essere giunta, per la parte nord dal Danubio, a comprimere contro i Celti ed i Galli, i *Cimbri* dei quali al seguito di ciò dei distaccamenti sembrano, passato il Danubio, essersi stabiliti nel nord-ovest dell'Ilirico d'onde, coi Galli, per tempo alcuni andarono a

stanzarsi nell'Italia settentrionale, quali erano per esempio i *Senoni*; ed altri fecero, Strab. Lib. VII, pag. 284, una scorreria fino agli Scordisci. Gravemente fallarono gli antichi Scrittori, i quali chiamarono *Galli* indistintamente tutti i popoli che, traversate le Alpi, stanziaronsi in Italia; e gli Scrittori più moderni parimenti, chiamando tutti *Galli-Germani*, coll'intendere sotto questo nome i *Galli* di razza Scitica, in contrapposizione di altri Galli, abusivamente così chiamati, di razza Celtica ossia Celti: perchè così gli uni e gli altri confusero coi Galli o Pelasgi, scia della Gallia o del nord-ovest dell'Ilirico, i popoli di razza Cimbrica, originarij dal nord marittimo, chiamato sotto i Romani conquistatori *Germania*, il qual nome fu bentosto da essi esteso fino alle Alpi, parte per il corrente bisogno di un nome generale vasto, e parte per esservisi effettivamente anche nel tempo loro trovati† [†frammischiat] dei popoli del nord Germanico, ossia dei Cimbri, come se ne trovavano ben fino in Italia. Ma sopra ciò di più in suo luogo.

LITERATURA

- A n d r i ć, Nikola. 1902. *Život i književni rad Paula Solarića*. Zagreb: RAD JAZU.
- A p p e n d i n i, Francesco Maria. 1828. *Grammatica della lingua illirica [...]* Ragusa: Presso Antonio Martecchini.
- B e l a r d i, Walter. 2002. *L'etimologia nella storia della cultura occidentale*. Roma: Il Calamo.
- Biografia universale antica e moderna [...]*. 1828. XLII. Venezia: Presso Gio. Battista Missiaglia.
- B l a n k, Andreas. 1997. *Prinzipien des lexikalischen Bedeutungswandels am Beispiel der romanischen Sprachen*. Tübingen: Niemeyer.
- B o n a z z a, Sergio. 1980. *Bartholomäus Kopitar. Italien und der Vatikan*. München: Dr. Rudolf Trofenik.
- D o b r o w s k ý, Josephy. 1822. *Institutiones linguae slavicae veteris, quae quum apud russos, serbos aliosque ritus graeci, tum apud dalmatas glagolitas ritus latini slavos in libris sacris obtinet*. Vindibonae: typis Antonii Schmid.
- F a l i š e v a c, Dunja, Krešimir, Nemeć i Darko Novaković. Urednici. 2000. *Leksikon hrvatskih pisaca*. Zagreb: Školska knjiga.
- F a n c e v, Franjo. 1929/30. "Zagrebačko školovanje Pavla Solarića". *Nastavni vjesnik XXXVIII*: 7-8.
- G e o r g i j e v i ć, Krešimir. 1969. *Hrvatska književnost od XVI do XVIII stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj i Bosni*. Zagreb: Matica hrvatska.
- G r č e v i ć Mario. 1997. "Zašto slavistika 19. stoljeća nije priznavala postojanje hrvatskog jezika? Uzroci i posljedice". *Jezik. Časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika* 45, 1/1-40, listopad: 3-28.

[Hager, Joseph]. 1817. *Observations sur la ressemblance frappante qu'on découvre entre la langue des Russes et celle des Romains*. Milan: chez A. F. Stella et Compagnie.

Jelčić, Dubravko. 1978. *Hrvatski narodni i književni preporod*. Zagreb: Školska knjiga.

Kombol, Mihovil. 1961. *Povijest hrvatske književnosti do Preporoda*. Zagreb: Matica hrvatska.

Lazarević Di Giacomo, Persida. 2011. "Indianski mudroznanač (1825) i Indianzki mudroznanač (1833) u jednoj veoma uspješnoj evropskoj književnoj mistifikaciji". *Croatica et Slavica Iadertina*, VII/1, 2011: 53-81.

Le Caine Agnew, Hugh. 1993. *Origins of the Czech National Renaissance*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.

Maštrović, Vjekoslav. 1972. "Zadranin Ivan Kreljanović Albinoni istaknuti hrvatski intelektualac iz početka XIX st.". *Radovi Instituta JAZU u Zadru*. Zara: XIX: 63-98.

Matić, Tomo. 1945. *Prosvjetni i književni rad u Slavoniji prije Preporoda*. Zagreb: HAZU.

Pisani, Vittore. 1967. *L'etimologia. Storia, questioni, metodo*. Brescia: Paideia.

Walravens, Hartmut. 1992. *Antonio Montucci (1762-1829), Lektor der italienischen Sprache, Jurist und gelehrter Sinologe – Joseph H. (1757-1819), Orientalist und Chinakundiger*. Berlin: C. Bell.

Zamboni, Alberto. 1976. *L'etimologia*. Bologna: Zanichelli.

Zorić, Mate. 1992. *Književni dodiri hrvatsko-talijanski*. Split: Književni krug.

Žubrinić, Darko. 1996. *Hrvatska glagoljica: biti pismen – biti svoj*. Zagreb: Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima (sv. Ćirila i Metoda) – Element.

Ивић, Алекса. 1931. *Архивска грађа о српским и хрватским књижевним и културним радницима. Књига друга 1790-1897*. Београд: Српска краљевска академија. Зборник за историју, језик и књижевност српског народа. Друго одељење, књига III, Издање задужбине Софије и Ивана Стојшића.

Ивић, Павле. 1971. *Српски народ и његов језик*. Београд: СКЗ.

Вранеш, Александра. 2003. "Прва српска самостална библиографија". Соларић, Павле. *Поминак књижевски*. Приредио Лазар Ђурчић, Инђија: Народна библиотека "Др Ђорђе Натошевић": 109-114.

Јосифовић, Стеван. 1954. "Римска старина и Соларић". *Зборник Матице српске за књижевност и језик* II: 200-202.

Крстановић, Здравко. 1999. *Библиографија Павла Соларића*. Соларић, Павле. *Гозба. Сабране пјесме*. Приредио Здравко Крстановић. Београд: Српско друштво "Зора": 175-181.

Лазаревић Ди Гиасомо, Персида. 2010. *Између митологије и науке: Павла Соларића спис о пореклу Словена*. Научни састанак слависта у Вукове дане 39/2: 233-245.

Милосављевић, Вера. 1999. "Погледи на језик и књижевство илиричко". *Србистика / Serbica* 1-2: 307-3011.

Младеновић, Александар. 1991. "Павле Соларић, Јован Дошеновић и Сава Мркаљ о српском књижевном језику свога времена". *Зборник о Србима у Хрватској 2*, уредник Василије Крстић. Београд: САНУ: 369-375.

Новак, Виктор. 1967. *Вук и Хрвати*. Београд: САНУ, CDXVII/62.

Обрадовић, Доситеј. 2008. *Собраније разних наравоучителних вештеј. Мезимац*, Књига четврта. Приредила Мирјана Д. Стефановић. Београд: Задужбина Доситеј Обрадовић.

Пантић, Мирослав. 1978. *Из књижевне прошлости. Студије и огледи*. Београд: СКЗ.

Ракич, Викентије. 1810. *Бесѣдовникъ иллиричко-италианскій / Il dialoghista illirico-italiano*, Въ Млеткахъ / In Venezia: У Греко-Славенской Печатни Панае Теодосіа / Nella Stamperia Greco-Slava di Pano Teodosio.

Скерлић, Јован. 1911. "Доситеј Обрадовић и наши западни писци". *Српски књижевни гласник* XXVII/10: 766-768.

Скерлић, Јован. 1997. *Историја нове српске књижевности*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Соларић, Павле. 1818. *Римљани славенствовавшии [...]*. У Будиму: Изъ Печатнѣ Кралѣвско-Мадѣарскога Свеучилища.

Соларић, Павле. 1999. *Гозба. Сабране пјесме*. Приредио Здравко Крстановић. Београд: Српско друштво "Зора".

Соларић, Павле. 2003. *Поминак књижески*. Приредио Лазар Ђурчић. Инђија: Народна библиотека "Др Ђорђе Натшевић".

Соларић, Павле. 1804. *Ново гражданско землеописаніе перво на Езику Србскомъ [...]*. У Венецији: У Панае Теодосіева.

[Соларић, П.]. 1826. "Истоветность Скѣта и Сармата, доказана изъ Печалій и изъ Посланія Понтиски П. Овѣдја Насона". *Летопис Матице српске* 2: 125-150.

[Соларић, П.]. 1826. "Истоветность Скѣта и Сармата, доказана изъ Печалій и изъ Посланія Понтиски П. Овѣдја Насона". *Летопис Матице српске* 3: 49-65.

[Соларић, П.]. 1827. Посланица Софији Теодоровић. *Летопис Матице српске* 10: 127-131.

[Соларић, Павле]. *Сверх воспитанія к' челоѣколюбію. Отвѣтно сочиненіе, Удостовишее се награжденія у Падуи. С' Нѣмецкога преводником улога ума [...]*, У Венецији 1809.

Стеф. Караџић, Вук. 1987. *Преписка. I (1811-1821)*. Приредио Голуб Добрашиновић са сарадницима. Београд: Просвета.

Тодоров, Нада. 2010. "Буквари Павла Соларића и Платона Атанацковића". *Буквари и букварска настава код Срба. Зборник радова*. Уредник Бранислава Јордановић. Београд: Педагошки музеј: 81–101.

Томић, Јов. Н. 1929. "Кад је и с којим смером основана словенска штампарија Димитрија Теодосија у Млецима?". *Глас Српске краљевске академије* CXXXIII/71.

Чурчић, Лазар. 1979. "Павле Соларић – Два века после рођења". *Зборник за славистику* 17: 207-211.

Шафарик, Павел Јозеф. 2004. *Историја српске књижевности [Geschichte der serbischen Literatur; Geschichte der südslawischen Literatur, III. Das serbische Schrifthum. Geschichte der serbischen Literatur]*. С немачког превеле Мирјана Д. Стефановић, Милана Мразовић, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Вукова задужбина; Нови Сад: Матица српска.

PER INDUCTIONEM ET DEDUCTIONEM: ETYMOLOGIA PROXIMA ET REMOTA OF
PAVLE SOLARIĆ'S RESEARCH OF THE ORIGIN OF SLAVS
(WITH AN APPENDIX ABOUT ILLYRIA)

The aim of this work is to analyze the methodological approach of the philologist Pavle Solarić (1779-1821). Solarić is known for his work on the origin of the Slavs and Illyrians and the Illyrian language and, more specifically, for his philological and etymological study of Slav history about which he wrote several works. These works are as follows: the preface to Vikentije Rakic's *Besjedovnik iliričesko-italijanski / Il dialoghista illirico-italiano* (1810); *Pominak knjižeski* (1810); *Bukvar slavenski triazbučni* (1812); *Rimljani slavenstvovavšiji* (1818); *Cenni sopra la lingua e letteratura illirica* (1820); "Roda slavenskoga početak, razmnoženije, porode i izrodi" (manuscript); *Istovetnost Skita i Sarmata, dokazana iz Pečaliji i iz Poslanija Pontiski P. Ovidija Nasona* (1826).

Methodology: A comparison and analysis will be carried out on a selection of textual and paratextual segments of Solarić's work on the origin and geographic extension of the Slavs and the Illyrian language.

Results and conclusions: although Solarić's approach to the origin of the Slavs is scholarly and consistent with the developments in philology of his time, his use of both distant and more recent etymology fails to resolve the historical and linguistic contradictions which his work purports to address. Solarić's analyses of these contradictions, which focus on the term and concept "Illyrian", reveal the weakness of his method and his main thesis, that all peoples descended from the Slavs and that the Slav language is at the root of all other languages.

KEY WORDS: *etymology, Illyria, Slavic/Illyrian language, the origin of Slavs.*